

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології**

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

**Навчально-методичний комплекс
для дистанційних курсів**

**Київ
2025**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Навчально-методичний комплекс
для дистанційних курсів

Київ
2025

УДК 37.015.3:159.9](072)
П240

Укладач

Олена ТИЩЕНКО – доцент кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти:

Олена СОЛДАТЕНКО – професор кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Тетяна СНЯТКОВА – доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі педагогіки

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 19 червня 2025 року (протокол № 6)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Педагогічна психологія : навч.-метод. комплекс для П240 дистанційних курсів / уклад. О. І. Тищенко. – Київ : НАВС, 2025. – 130 с.

УДК 37.015.3:159.9](072)

© Національна академія внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	23
БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЛЕКЦІЙ	35
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	95
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	114
ПЕРЕЛІК ПІДСУМКОВИХ ПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ».....	119
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	121
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ».....	123

ВСТУП

Педагогічна психологія – це навчальна дисципліна, яка вивчає психологічні основи освітнього процесу, розглядаючи психологічні закономірності та механізми навчання і виховання. Вона тісно пов'язана з педагогікою, віковою та диференціальною психологією.

Знання методологічних і теоретичних основ педагогічної психології є фундаментом у розумінні психологічного знання та підготовкою до професійних дій.

Уміння аналізувати сучасні теоретичні проблеми освітнього процесу є ознакою високої професійної майстерності психолога, свідченням високого рівня його фахової підготовки.

Навчальна дисципліна пропонує фундаментальні наукові знання, що формують світоглядні установки здобувачів вищої освіти та мають інтегрально-прикладний характер.

Основна мета навчальної дисципліни полягає в опануванні цілісної системи наукових знань про психологічні закономірності навчання, виховання та розвитку особистості в освітньому процесі.

Навчально-методичний комплекс дистанційного курсу з дисципліни «Педагогічна психологія» спрямований на формування у студентів знань про психологічні особливості навчання та виховання, психологічні засади освітньої та педагогічної діяльності, психологічні характеристики навчально-педагогічної взаємодії, спілкування і вміння визначати зв'язки між рівнем інтелектуального й особистісного розвитку учня, методами та формами впливу на його навчання та виховання, розробляти засоби організації та управління освітньою діяльністю, складати та реалізовувати програми заходів психологічної допомоги учасникам освітнього процесу.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом вивчення навчальної дисципліни є дослідження психологічних закономірностей навчання, виховання та розвитку особистості в освітньому процесі.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів цілісної системи наукових знань про психологічні закономірності навчання, виховання та розвитку особистості в освітньому процесі.

Завданнями навчальної дисципліни є:

– ознайомлення з теоретико-методологічними засадами педагогічної психології: розкриття історії становлення дисципліни, її місця в системі психологічних та педагогічних наук, основних методологічних підходів та принципів дослідження;

– формування глибоких знань про психологічні механізми навчання: роль когнітивних процесів в засвоєнні навчального матеріалу;

– розкриття психологічних аспектів організації навчальної діяльності: ознайомлення з психологічними принципами навчання, методами активізації пізнавальної діяльності, індивідуалізації та диференціації навчання;

– дослідження психологічних закономірностей виховного процесу: аналіз факторів, що впливають на формування особистості, розвиток моральних якостей, ціннісних орієнтацій та соціальної поведінки;

– формування розуміння психології педагогічної взаємодії: аналіз стилів педагогічного спілкування, механізмів міжособистісної взаємодії між педагогами та учнями, психологічних основ створення сприятливого освітнього середовища;

– опанування методів психологічної діагностики в освіті: ознайомлення з різними діагностичними інструментами для вивчення особистості учня, його навчальних досягнень, рівня розвитку та міжособистісних відносин;

– розвиток умінь застосовувати психологічні знання для розв'язання педагогічних проблем: формування навичок аналізу

конкретних педагогічних ситуацій з психологічного погляду, виявлення причин труднощів у навчанні та вихованні, розроблення та впровадження психолого-педагогічних заходів;

– сприяння розвитку професійної рефлексії та самопізнання: усвідомлення власних психологічних особливостей, їхнього впливу на педагогічну діяльність, формування потреби в самовдосконаленні та професійному зростанні;

– виховання етичних норм професійної діяльності педагога-психолога: формування відповідального ставлення до використання психологічних знань, дотримання принципів конфіденційності та поваги до особистості.

Знання, уміння, навички

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні **знати**:

– предмет та завдання, методи педагогічної психології, психологічні основи освітнього процесу;

– психологічні умови становлення професійної компетентності та розвитку педагогічних здібностей вчителя, викладача;

– специфіку, функції, стилі педагогічного спілкування; психологічні основи педагогічної оцінки;

вміти:

– застосовувати методи дослідження освітнього процесу;

– аналізувати психологічні умови, вікові особливості розвитку дитини в освітньому процесі;

– діагностувати рівень та якість засвоєння навчального матеріалу;

– діагностувати рівень вихованості школярів;

– здійснювати психологічний аналіз поведінкових проявів учнів;

– складати психолого-педагогічну характеристику учня; аналізувати психологічні умови ефективності педагогічного спілкування, стилів педагогічної діяльності.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни			
	денна форма здобуття вищої освіти		заочна форма здобуття вищої освіти	
	дб	кcf		кcf
Кількість кредитів ECTS – 3 очна (денна), Кількість кредитів ECTS-2 (заочна)	Рік підготовки			
		3		4
	Семестр			
		5		8
Загальна кількість годин (денна форма навчання) – 90 год	Лекції			
		10		
	Семінарські			
		20		12
	Практичні			
		30		2
Загальна кількість годин (заочна форма навчання) – 60 год	Самостійна робота			
		30		46
	Вид контролю			
		залік		залік

Тематичний план

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за денною формою навчання, за кошти фізичних або юридичних осіб)

№ з/п	Назви тем	Нормативний обсяг годин	з них				
			Усього годин з викладачем	з них			Самостійна робота
				Лекцій	Семинарських занять	Практичних занять	
1.	Педагогічна психологія як галузь психологічної науки та навчальна дисципліна	10	8	2	4	2	2
2.	Психологія навчальної діяльності	18	14	2	4	8	4
3.	Психологічні засади виховної роботи	18	10	2	4	4	8
4.	Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу	22	14	2	4	8	8
5.	Психологічні основи освітньої діяльності	22	14	2	4	8	8
Усього годин		90	60	10	20	30	30
Підсумковий контроль: залік							

Тематичний план

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за заочною формою навчання, за кошти фізичних або юридичних осіб)

№ з/п	Назви тем	Нормативний обсяг годин	з них				
			Усього годин з викладачем	з них			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1.	Психологія навчальної діяльності	20	4		4		16
2.	Психологічні засади виховної роботи	21	6		4	2	15
3.	Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу	19	4		4		15
Усього годин		60			12	2	46
Підсумковий контроль: залік							

Плани навчальних занять за видами

Денна форма здобуття вищої освіти

Тема 1. Педагогічна психологія як галузь психологічної науки та навчальна дисципліна (10 год)

План вивчення теми за видами занять

Лекція – 2 год

Навчальні питання

1. Предмет і завдання педагогічної психології.
2. Принципи педагогічної психології.
3. Методи педагогічної психології.
4. Міжпредметні зв'язки педагогічної психології з іншими науками.
5. Етапи становлення педагогічної психології.

Семінарські заняття – 4 год

До семінарського заняття 1

1. Предмет педагогічної психології, її структурні компоненти.
2. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками.
3. Завдання педагогічної психології.
4. Система понять педагогічної психології.
5. Актуальні тенденції розвитку сучасної освіти.

До семінарського заняття 2

1. Методи педагогічної психології.
2. Етапи становлення педагогічної психології.
3. Актуальні тенденції розвитку сучасної освіти.
4. Загальна характеристика педагогічної діяльності.
5. Психологія педагогічної оцінки, її функції та види.

Практичне заняття – 2 год

Завдання до практичного заняття

1. Визначити, що таке проблемне навчання та його особливості.
2. Дайте порівняльну характеристику методів спостереження та експерименту в педагогічній психології.

3. Побудуйте опорну схему та відтворіть у ній структуру проблемного і традиційного навчання. Проаналізуйте.

4. Скласти узагальнену таблицю чи структурну блок-схему за темою 1.

Самостійна робота – 2 год

Тема 2. Психологія навчальної діяльності (18 год)

План вивчення теми за видами занять.

Лекція – 2 год

Навчальні питання

1. Загальна характеристика процесу навчання.
2. Проблема психічного розвитку в процесі навчання.
3. Класифікація видів навчання.
4. Психологічні основи індивідуального підходу в навчанні.

Семінарські заняття – 4 год

До семінарського заняття 1

1. Теоретичні принципи діяльнісної теорії навчання.
2. Традиційне навчання та його характеристики.
3. Концепція проблемного навчання.
4. Психологічна сутність програмованого навчання.

До семінарського заняття 2

1. Інноваційні технології навчання.
2. Індивідуальний підхід в організації навчання.
3. Психологічні основи диференціації навчання.
4. Особливості навчання обдарованих і невстигаючих учнів.
5. Психологічні основи педагогічного контролю та оцінювання.

Практичні заняття – 8 год

Завдання до практичного заняття 1

1. Розглянути й визначити сутнісні характеристики психологічної науки інноваційних педагогічних моделей і технологій.

2. Провести порівняльний аналіз інноваційної та традиційної педагогічної діяльності.

Завдання до практичного заняття 2

1. Скласти узагальнену таблицю за темою: «Виникнення та історія педагогічної психології».

2. Скласти структурну блок-схему за темою: «Характеристики психологічної науки інноваційних педагогічних моделей і технологій».

3. Проаналізуйте психолого-педагогічні умови формування мотиваційного компонента навчальної діяльності учнів із різною успішністю.

Завдання до практичного заняття 3

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.

2. Заповніть порівняльну таблицю основних концепцій навчання.

3. Проаналізуйте психолого-педагогічні умови формування мотиваційного компонента навчальної діяльності учнів із різною успішністю.

Завдання до практичного заняття 4

1. Визначте специфіку розвитку школи та педагогічної думки в Київській Русі.

2. Проаналізуйте педагогічну спадщину українських науковців: Г. С. Сковороди.

Самостійна робота – 4 год

Тема 3. Психологічні засади виховної роботи (18 год)

План вивчення теми за видами занять

Лекція – 2 год

Навчальні питання

1. Загальна характеристика процесу виховання.

2. Психологічні теорії виховання.

3. Методологічні та методичні принципи виховного впливу.

4. Основні фактори та психологічні умови ефективного виховання.

Семінарські заняття – 4 год

До семінарського заняття 1

1. Психологічні теорії виховання.
2. Методологічні та методичні принципи виховного впливу.
3. Виховання як процес формування цілісної особистості.
4. Механізми виховного впливу.

До семінарського заняття 2

1. Особливості виховного процесу на різних етапах онтогенезу.
2. Психологічні аспекти самовиховання.
3. Критерії та рівні вихованості особистості.
4. Корекція порушень поведінки дітей.

Практичні заняття – 4 год

Завдання до практичного завдання 1

1. Проаналізуйте визначення поняття «виховання», надані в сучасній психолого-педагогічній літературі.
2. Виділіть ключові характеристики поняття «виховання».

Завдання до практичного завдання 2

1. Проаналізуйте ситуацію. У чому причини негативної оцінки класних годин учнями? Яким має бути слово вчителя на виховних годинах? Якою ви вбачаєте роль учнів у підготовці класної години?

2. Визначте бар'єри сімейного виховання.

Додаткові питання. Опрацюйте питання та підготуйте доповідь або реферат за темами (на вибір).

1. Історія психології виховання як розділу педагогічної психології.
2. Вчинок як одиниця моральної поведінки особистості.
3. Проблеми сім'ї у вихованні дітей.
4. Профілактика девіантної поведінки школярів.

Самостійна робота – 8 год

Тема 4. Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу (22 год)

План вивчення теми за видами занять

Лекція – 2 год

Навчальні питання

1. Суб'єкти педагогічної діяльності є вчитель і учень, викладач і студент.
2. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії.
3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студентів.
4. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача та студентів.

Семінарські заняття – 4 год

Семінарське заняття 1

Підготувати тези відповідей на такі питання:

1. Суб'єкти педагогічної діяльності.
2. Педагогічна діяльність як галузь труднощів.
3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студентів.

Семінарське заняття 2

1. «Бар'єри» у педагогічній взаємодії, спілкуванні та освітній діяльності.
2. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії.
3. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача та студентів.

Практичні заняття – 8 год

Завдання до практичного заняття 1

Проаналізувати програму всебічного розвитку дитини «Крок за кроком» (авторство Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження»).

Завдання до практичного заняття 2

1. Розробити програму вивчення мотивації до навчання студентської молоді.
2. Проаналізувати літературу до теми 4.

Завдання до практичного заняття 3

Проаналізувати.

1. Стили педагогічної діяльності
2. Конфліктні ситуації в студентських групах.

Завдання до практичного заняття 4.

1. Скласти узагальнену таблицю чи структурну блок-схему за темою 4.

Визначте.

2. Психологічна структура та функції педагогічної діяльності.

Самостійна робота – 8 год

Тема 5. Психологічні основи освітньої діяльності (22 год)

План вивчення теми за видами занять

Лекція – 2 год

Навчальні питання

1. Сучасні стратегії освіти, освітні технології, моделі освіти.
2. Психологічна культура в педагогічній діяльності.
3. Психологічна компетентність педагога.

Семінарські заняття – 4 год

Семінарське заняття 1

1. Сучасні стратегії освіти, освітні технології, моделі освіти.
2. Психологічна структура та функції освітньої діяльності.
3. Професійна мотивація педагогічної діяльності.
4. Професійні кризи.

Семінарське заняття 2

1. Психологічна культура у педагогічній діяльності.
2. Психологічна компетентність педагога
3. Психологічні основи емоційної саморегуляції в педагогічній діяльності.

Практичні заняття – 8 год

Завдання до практичного заняття 1

1. Дібрання психодіагностичних методик для дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

2. Провести дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

Завдання до практичного заняття 2

1. Обробити та проаналізувати отримані результати дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

2. Узагальнені висновки щодо результатів дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання. Презентувати в групі (навчальний проєкт).

Завдання до практичного заняття 3

1. Визначте причини міжособистісних конфліктів в освітньому середовищі.

2. Проаналізувати літературу з теми 5.

Завдання до практичного заняття 4

Скласти узагальнюючу таблицю чи структурну блок-схему за темою 5.

Самостійна робота – 8 год

Плани навчальних занять за видами

Заочна форма здобуття вищої освіти

Тема 1. Психологія навчальної діяльності (20 год)

План вивчення теми за видами занять

Семінарські заняття – 4 год

До семінарського заняття 1

1. Теоретичні принципи діяльнісної теорії навчання.
2. Традиційне навчання та його характеристики.
3. Концепція проблемного навчання.
4. Психологічна сутність програмованого навчання.

До семінарського заняття 2

1. Інноваційні технології навчання.
2. Індивідуальний підхід у організації навчання.
3. Психологічні основи диференціації навчання.
4. Особливості навчання обдарованих і неуспішних учнів.
5. Психологічні основи педагогічного контролю та оцінювання.

Самостійна робота – 16 год

Тема 2. Психологічні засади виховної роботи (21 год)

План вивчення теми за видами занять

Семінарські заняття – 4 год

До семінарського заняття 1

1. Психологічні теорії виховання.
2. Методологічні та методичні принципи виховного впливу.
3. Виховання як процес формування цілісної особистості.
4. Механізми виховного впливу.

До семінарського заняття 2

1. Особливості виховного процесу на різних етапах онтогенезу.
2. Психологічні аспекти самовиховання.
3. Критерії та рівні вихованості особистості.
4. Корекція порушень поведінки дітей.

Практичні заняття – 2 год

Завдання до практичного заняття

1. Проаналізуйте визначення поняття «виховання», надані в сучасній психолого-педагогічній літературі.
2. Проаналізуйте ситуацію. У чому причини негативної оцінки класних годин учнями? Яким має бути слово вчителя на виховних годинах? Якою ви вбачаєте роль учнів у підготовці класної години?
3. Визначте бар'єри сімейного виховання.

Додаткові питання. Опрацюйте питання та підготуйте доповідь або реферат за темами (на вибір).

1. Історія психології виховання як розділу педагогічної психології.

2. Вчинок як одиниця моральної поведінки особистості.

3. Проблеми сім'ї у вихованні дітей.

4. Профілактика девіантної поведінки школярів.

Самостійна робота – 15 год

Тема 3. Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу (19 год)

План вивчення теми за видами занять

Семінарські заняття – 4 год.

Семінарське заняття 1

Підготувати тези відповідей на такі питання:

1. Суб'єкти педагогічної діяльності.

2. Педагогічна діяльність як область труднощів.

3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студентів.

Семінарське заняття 2

1. «Бар'єри» в педагогічних взаємодіях, спілкуванні та освітній діяльності.

2. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії.

3. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача та студентів.

Самостійна робота – 15 год.

Завдання самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів передбачає опрацювання лекційного матеріалу, словникову роботу, підготовку до семінарських та практичних занять, вивчення окремих розділів дисципліни на основі використання рекомендованих основних та додаткових літературних джерел, підготовку мультимедійних презентацій з окремих тем і питань дисципліни, розв'язання

тестових завдань, добір прикладів для тлумачення теоретичних положень, повторення навчального матеріалу та підготовку до підсумкового контролю тощо.

1. Дослідити психолого-педагогічні проблеми статевого виховання в дитячому віці.

2. Розробити практичні шляхи вирішення проблеми різнобічного розвитку особистості дитини в групах.

3. Розробити психолого-педагогічні поради батькам дошкільників по розвитку у них умінь і навичок спілкування.

4. Розкрити можливі шляхи управління діловими і особистісними взаємовідносинами учнів у групах.

5. Розкрити шляхи впливу вчителя на психологічний клімат класу.

6. Розробити та подати варіант організації групової діяльності дітей.

7. Дати порівняльну характеристику особливостей самовиховання на різних вікових етапах становлення особистості.

8. Запропонувати шляхи покращення самовиховання підлітків.

9. Запропонувати можливі шляхи вдосконалення дитячих ігор з метою збільшення їх виховного потенціалу.

10. Дослідити особливості морального виховання молодших школярів.

11. Подати варіант виховного та корекційного заняття з проблеми дитячої агресивності.

12. Розробити корекційне заняття: розвиток самосвідомості підлітків.

13. Розробити шляхи здійснення вчителем виховного впливу на особистість через колектив.

14. Правила спілкування учнів з ровесниками та дорослими.

15. Розкрити психологічні аспекти самовиховання на основі власного досвіду.

16. Розробити шляхи формування самостійності учнів у старших класах школи.

17. Психологічні рекомендації батькам щодо створення умов особистісного розвитку старшокласників.

18. Намітити програму діагностичної та психокорекційної роботи з важкими підлітками.

19. Психологічні рекомендації вчителю щодо здійснення індивідуального підходу до невестигаючих учнів.

20. Розкрити основні психологічні проблеми розвивального навчання.

21. Написати поради батькам і вчителям щодо формування позитивного ставлення школярів до навчання.

22. Розкрити кілька способів активізації навчальної діяльності школярів.

23. Вказати можливі варіанти розвитку творчих здібностей дошкільників.

24. Скласти програму розвитку необхідних якостей вчителя та його педагогічних здібностей.

25. Окреслити шляхи вдосконалення педагогічної діяльності вчителя.

26. Окреслити шляхи роботи психолога та керівництва школи щодо попередження та усунення педагогічних конфліктів.

27. Розробити класифікацію конфліктів у педагогічному колективі та запропонувати можливі способи їх усунення.

28. Розкрити психологічні можливості покращання спілкування в педагогічному колективі.

29. Розробити поради директору школи щодо підвищення ефективності діяльності педагогічного колективу.

30. Порівняти технології інтерактивного навчання з ігровими технологіями навчання.

Результати занести до таблиці.

Спільне	Відмінне

Індивідуальні завдання

(не передбачені навчальним планом)

Методи навчання

Під час освітнього процесу використовуються *методи навчання*: бінарні, частково-пошукові; *словесні методи* (лекція, розповідь-пояснення), *наочні* (ілюстрація), *практичні* (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні (дискусія); частково-пошукові, проблемні, дальтон-технологія, активні та

інтерактивні, інформаційні й евристичні («мозковий штурм», синектики, Сократів діалог, аналогій, стоп-кадр, дискусія, термінологічний бій, синтез думок), метод ситуацій (ситуація-вправа, ситуація-оцінка, ситуація-проблема, ситуація-ілюстрація), імпульс-повідомлення, незакінчені речення, складання коментованої схеми навчального питання.

Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Форми контролю – усне та письмове опитування. *Контроль самостійної роботи* здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань, передбачених програмою.

Методи поточного контролю:

– усне опитування (бліц-опитування, фронтальне опитування);

– робота за індивідуальними завданнями;

– тестування;

– поняттєве вправляння;

– групові завдання, що передбачають розв’язання або підготовку проблемних ситуацій.

Під час поточного контролю оцінюються усні виступи, виконання практичних завдань і тестів, творчі й проєктні роботи.

Методи підсумкового контролю: усна відповідь або тестування.

Під час підсумкового контролю застосовується 100-бальна шкала оцінювання, а також національна система (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) та система ECTS (A, B, C, D, E, F, FX).

Розподіл балів, що присвоюються здобувачеві

Аудиторна робота (поточне накопичування балів)	Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
<i>Max 60 %</i>	<i>Max 40 %</i>	<i>Max 100 %</i>
$\frac{T1 + T2 \dots T7}{7} \times 12$	Залік	
60	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90–100	відмінно	A	відмінне виконання
85–89	добре	B	вище середнього
75–84		C	загалом хороша робота
66–74	задовільно	D	непогано
60–65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35–59	незадовільно	FX	необхідне перескладання
1–34		F	необхідне повторне вивчення дисципліни

Інструменти, обладнання, програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна

Програми та силабус навчальної дисципліни, мультимедійна система з можливостями візуальної презентації навчальних матеріалів у вигляді слайдів та аудіо-/відео-, тексти лекції, навчально-методичні матеріали на офіційному вебпорталі ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ «Дистанційні курси» (<https://learn.naiu.kiev.ua/my/courses.php>).

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за денною формою навчання, за кошти фізичних або юридичних осіб)

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
<p>Тема 1 «Педагогічна психологія як галузь психологічної науки та навчальна дисципліна»</p>	<p><i>Семінарські заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові опитування.</p> <p>Методи навчання: частково-пошукові, словесні методи (розповідь-пояснення), наочні (ілюстрація), практичні (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні (дискусія); інформаційні й евристичні, складання коментованої схеми навчального питання, метод термінологічного вправляння</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i></p> <p>Підготувати тези відповідей на такі питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет педагогічної психології, її структурні компоненти. 2. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками. 3. Завдання педагогічної психології. 4. Система понять педагогічної психології. 5. Актуальні тенденції розвитку сучасної освіти. <p><i>До семінарського заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Методи педагогічної психології. 2. Етапи становлення педагогічної психології. 3. Актуальні тенденції розвитку сучасної освіти. 4. Загальна характеристика педагогічної діяльності.

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p>5. Психологія педагогічної оцінки, її функції та види.</p> <p><i>Завдання до практичного заняття (2 год).</i></p> <p><i>Під час практичного заняття:</i></p> <p>1. Визначте, що таке проблемне навчання та його особливості. Заздалегідь студентам дається завдання підготувати матеріал для заняття традиційного викладу та проблемного навчання. Час повідомлення до 5 хвилин.</p> <p>2. Доведіть, що психологічна спостережливість – складова частина педагогічної майстерності вчителя.</p> <p>3. Дайте порівняльну характеристику методів спостереження та експерименту в педагогічній психології.</p> <p>4. Побудуйте опорну схему та відтворіть у ній структуру проблемного та традиційного навчання. Проаналізуйте. Методика організації групи: група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких по чергово висловлює свою думку.</p> <p>5. Складіть узагальнену таблицю чи структурну блок-схему за темою 1.</p>

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
<p>Тема 2 «Психологія навчальної діяльності»</p>	<p><i>Семінарські заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові опитування.</p> <p>Методи: проблемні, активні та інтерактивні, (синтез думок), складання коментованої схеми навчального питання</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Теоретичні принципи діяльнісної теорії навчання. 2. Традиційне навчання та його характеристики. 3. Концепція проблемного навчання. 4. Психологічна сутність програмованого навчання. <p><i>До семінарського заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інноваційні технології навчання. 2. Індивідуальний підхід у організації навчання. 3. Психологічні основи диференціації навчання. 4. Особливості навчання обдарованих та неуспішних учнів. 5. Психологічні основи педагогічного контролю і оцінювання. <p><i>Завдання до практичних занять (8 год).</i></p> <p><i>До практичного заняття 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розглянути й визначити сутнісні характеристики психологічної науки інноваційних педагогічних моделей і технологій.

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p>2. Провести порівняльний аналіз інноваційної та традиційної педагогічної діяльності. <i>Методика організації групи</i> Група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких по чергово висловлює свою думку. <i>Завдання до практичного заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Скласти узагальнюючу таблицю за темою: «Виникнення та історія педагогічної психології». 2. Скласти структурну блок-схему за темою: «Характеристики психологічної науки інноваційних педагогічних моделей і технологій». 3. Проаналізуйте психолого-педагогічні умови формування мотиваційного компоненту навчальної діяльності школярів з різною успішністю. <p><i>Завдання до практичного заняття 3:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Опрацюйте рекомендовану літературу. 2. Підготуйте есе з теми: «Педагогічні погляди В. О. Сухомлинського».

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p>3. Заповніть порівняльну таблицю основних концепцій навчання.</p> <p>4. Проаналізуйте психолого-педагогічні умови формування мотиваційного компонента навчальної діяльності школярів із різною успішністю.</p> <p><i>Завдання до практичного заняття 4:</i></p> <p>1. Визначте специфіку розвитку школи і педагогічної думки в Київській Русі.</p> <p>2. Проаналізуйте педагогічну спадщину українських науковців: Г. С. Сковороди</p>
<p>Тема 3 «Психологічні засади виховної роботи»</p>	<p><i>Семінарські заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові опитування.</p> <p>Методи: проблемні, активні та інтерактивні, (синтез думок), складання коментованої схеми навчального питання.</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i></p> <p>1. Психологічні теорії виховання.</p> <p>2. Методологічні та методичні принципи виховного впливу.</p> <p>3. Виховання як процес формування цілісної особистості.</p> <p>4. Механізми виховного впливу.</p> <p><i>До семінарського заняття 2:</i></p> <p>1. Особливості виховного процесу на різних етапах онтогенезу.</p>

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p>2. Психологічні аспекти самовиховання.</p> <p>3. Критерії і рівні вихованості особистості.</p> <p>4. Корекція порушень поведінки дітей.</p> <p>Важковиховуваність.</p> <p><i>Питання до практичних завдань(4 год).</i></p> <p><i>Завдання до практичного завдання 1:</i></p> <p>1. Проаналізуйте визначення поняття «виховання», надані в сучасній психолого-педагогічній літературі.</p> <p>2. Виділіть ключові характеристики поняття «виховання».</p> <p><i>Завдання до практичного завдання 2:</i></p> <p>1. Проаналізуйте ситуацію. Які виховні заходи, на ваш погляд, слід застосувати класному керівнику?</p> <p>2. Проаналізуйте ситуацію. У чому причини негативної оцінки класних годин учнями? Яким має бути слово вчителя на виховних годинах? Якою ви вбачаєте роль учнів у підготовці класної години?</p> <p>3. Визначте, які бар'єри сімейного виховання існують</p>

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
<p>Тема 4 «Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу»</p>	<p><i>Семінарське заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові завдання</p> <p>Методи навчання: бінарні, частково-пошукові; словесні методи (розповідь-пояснення), наочні (ілюстрація), практичні (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні (дискусія); інформаційні й евристичні, метод термінологічного вправління</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i></p> <p>Підготувати тези відповідей на такі питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суб'єкти педагогічної діяльності. 2. Педагогічна діяльність як область труднощів. 3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача і студентів. <p><i>До семінарського заняття 2.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бар'єри у педагогічній взаємодії, спілкуванні та освітній діяльності. 2. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії. 3. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача і студентів. <p><i>Завдання до практичних занять (8 год).</i></p> <p><i>Завдання до практичного заняття 1.</i></p> <p><i>Проаналізувати:</i></p> <p>Розробити програму всебічного розвитку дитини «Крок за кроком»</p>

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p><i>Завдання до практичного заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розробити програму вивчення мотивації до навчання студентської молоді. 2. Проаналізувати літературу до теми 4. <p><i>Завдання до практичного заняття 3.</i></p> <p><i>Проаналізувати:</i></p> <p>Конфліктні ситуації у студентських групах.</p> <p><i>Завдання до практичного заняття 4:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Скласти узагальнюючу таблицю чи структурну блок-схему за темою 4. <p><i>Визначте.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Психологічна структура та функції педагогічної діяльності. 3. Стилi, такт педагогічної діяльності та спілкування
<p>Тема 5 «Психологічні основи освітньої діяльності»</p>	<p><i>Семінарські заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові завдання</p> <p>Методи навчання: бінарні, частково-пошукові; словесні методи (розповідь-пояснення), наочні (ілюстрація), практичні (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні (дискусія);</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сучасні стратегії освіти, освітні технології, моделі освіти. 2. Психологічна структура та функції освітньої діяльності. 3. Професійна мотивація педагогічної діяльності.

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
	інформаційні й евристичні, метод термінологічного вправлення	<p>4. Професійні кризи <i>До семінарського заняття 2.</i> <i>Визначити:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Психологічна культура в педагогічній діяльності. 2. Психологічна компетентність педагога. 3. Психологічні основи емоційної саморегуляції в педагогічній діяльності. <p><i>Завдання до практичних занять (8 год).</i> <i>Завдання до практичного заняття 1.</i> <i>Проаналізувати:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дібрати психодіагностичні методики для дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання. 2. Провести пілотну процедуру дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання. <p><i>Завдання до практичного заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обробити й проаналізувати отримані результати дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p>2. Узагальнені висновки щодо результатів дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.</p> <p><i>Завдання до практичного заняття 3:</i> Проаналізувати літературу з теми 5.</p> <p><i>Завдання до практичного заняття 4:</i> Скласти узагальнюючу таблицю чи структурну блок-схему за темою 5.</p>

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за заочною формою навчання, за кошти фізичних або юридичних осіб)

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
Тема 1 «Психологія навчальної діяльності»	<p><i>Семінарські заняття:</i> Індивідуальні та групові опитування. Методи: проблемні, активні та інтерактивні, (синтез думок), складання коментованої схеми навчального питання.</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i> <i>До семінарського заняття 1:</i> Підготувати тези відповідей до питань: 1. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками 2. Завдання педагогічної психології. 3. Поняття про учіння, навчання, навчальну діяльність. <i>Визначити:</i> 4. Навчальна діяльність як вид діяльності. Психологія типів і видів навчальної діяльності;</p>

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p><i>До семінарського заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні закономірності мотивації навчання; 2. Контроль, самоконтроль, оцінка, самооцінка в структурі навчальної діяльності. науковців: Г. С. Сковороди. 3. Система понять педагогічної психології
<p>Тема 2 «Психологічні засади виховної роботи»</p>	<p><i>Семінарські, практичні заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові опитування.</p> <p>Методи: проблемні, активні та інтерактивні, (синтез думок), складання коментованої схеми навчального питання</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття виховання. Психологічні теорії виховання. 2. Психологічні механізми виховного впливу. 3. Особливості виховання у дошкільному і молодшому шкільному віці. навчанні та вихованні. <p><i>До семінарського заняття 2:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості виховного процесу на різних етапах онтогенезу. 2. Психологічні аспекти самовиховання. 3. Критерії і рівні вихованості особистості. 4. Корекція порушень поведінки дітей.

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи в розрізі тем
		<p><i>Завдання до практичного заняття (2 год).</i></p> <p>1. Розробити схему психологічних основ самовиховання. <i>Методика організації групи</i> Група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких по чергово висловлює свою думку.</p> <p>2. Скласти узагальнюючу таблицю чи структурну блок-схему за темою 3.</p>
<p>Тема 3 «Психологічні особливості суб`єктів педагогічного процесу»</p>	<p><i>Семінарські заняття:</i></p> <p>Індивідуальні та групові завдання</p> <p>Методи навчання: бінарні, частково-пошукові; словесні методи (розповідь-пояснення), наочні (ілюстрація), практичні (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні (дискусія); інформаційні й евристичні, метод термінологічного вправлення</p>	<p><i>Навчальні питання до семінарських занять (4 год).</i></p> <p><i>До семінарського заняття 1:</i> Підготувати тези відповідей на такі питання:</p> <p>1. Психологічна структура та функції педагогічної діяльності.</p> <p>2. Стилi, такт педагогічної діяльності та спілкування.</p> <p>3. Авторитет педагога та види педагогічного авторитету.</p> <p><i>До семінарського заняття 2.</i> Визначити:</p> <p>1. Ознаки педагогічної майстерності.</p> <p>2. Психологічні проблеми педагогічної діяльності</p>

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Педагогічна психологія як галузь психологічної науки та навчальна дисципліна

План

1. Предмет і завдання педагогічної психології.
2. Принципи педагогічної психології.
3. Методи педагогічної психології.
4. Міжпредметні зв'язки педагогічної психології з іншими науками.
5. Етапи становлення педагогічної психології.

Ключові слова: педагогічна психологія, дошкільна педагогічна психологія, дошкільна освіта, психічна діяльність, навчання, виховання, розвиток, психічний розвиток, методи педагогічної психології, принципи педагогічної психології.

1. Предмет і завдання педагогічної психології

Педагогічна психологія є результатом успішного розвитку двох наук – психології та педагогіки і є комплексною галуззю знань.

Педагогіка досліджує сутність та закономірності навчально-виховного процесу, розробляє теорії і технології навчання і виховання, визначає їхні принципи, зміст, форми і методи.

Психологія виявляє індивідуальні, вікові особливості та закономірності розвитку і поведінки людей, що є важливою передумовою для визначення способів і засобів навчання і виховання.

Психологія є багатогалузевою наукою і має складові, а саме: теоретична психологія займається психологічними дослідженнями, вона вивчає психіку (її властивості, функції, закономірності) і психологію людини її переконання, поведінку, риси характеру, а також чинники, які на це впливають.

До науково-прикладної психології потрібно зарахувати низку галузей, для яких характерні дослідження і практичне

використання знань з метою оптимізації поведінки та діяльності людей у різних сферах життя.

Практична психологія функціонує і розвивається як система спеціальних психологічних служб, спрямованих на надання безпосередньої допомоги людям у розв'язанні їхніх психологічних проблем. Педагогічна психологія є однією з галузей науково-прикладної психології.

Науковці пропонують різні визначення педагогічної психології, зокрема:

педагогічна психологія – галузь психологічної науки, яка вивчає факти, закономірності і механізми формування особистості в умовах освітнього процесу;

педагогічна психологія – це погранична, комплексна галузь знання, яка посіла певне місце між психологією і педагогікою, стала сферою спільного вивчення взаємозв'язків між вихованням, навчанням і розвитком підростаючих поколінь.

Терміном «педагогічна психологія» позначаються дві істотно різні науки.

Перша – галузь психології, яка покликана вивчати природу й закономірності процесу навчання і виховання; а друга – прикладна наука, яка використовує досягнення всіх галузей психології для вдосконалення педагогічної практики.

Схема 1.1. Напрями галузей сучасної психології

Предметом педагогічної психології є факти, механізми та закономірності оволодіння людиною соціокультурним досвідом і викликані цим процесом засвоєння зміни на рівні інтелектуального й особистісного розвитку дитини (людини) як суб'єкта навчальної діяльності; педагогічна психологія вивчає закономірності оволодіння знаннями, уміннями, навичками, досліджує індивідуальні відмінності в цих процесах, закономірності формування в учнів творчого активного мислення, зміни у психіці. Педагогічна психологія вивчає закономірності розвитку людини в умовах навчання й виховання.

Завдання педагогічної психології:

- розкриття механізмів і закономірностей навчального та виховного впливу на інтелектуальний і особистісний розвиток учня;
- визначення механізмів і закономірностей засвоєння учнями соціокультурного досвіду, його структурування у індивідуальній свідомості учня і використання у різних ситуаціях;
- визначення зв'язку між рівнями інтелектуального і особистісного розвитку учня і формами, методами навчального та виховного впливу (співробітництво, активні форми навчання тощо);
- вивчення психологічних основ діяльності педагога, його індивідуально-психологічних і професійних якостей;
- визначення психологічних основ діагностики рівня і якості засвоєння і співвіднесення із освітніми стандартами;
- розроблення психологічних основ удосконалення освітнього процесу на всіх рівнях освітньої системи.

Структура педагогічної психології

Традиційно педагогічна психологія розглядається в єдності трьох розділів:

- психологія навчання;
- психологія виховання;
- психологія педагогічної діяльності та особистості вчителя.

На сучасному етапі педагогічна психологія дедалі більше диференціюється на різні напрями.

Напрями педагогічної психології:

- психологія дошкільного виховання;
- психологія навчання і виховання у шкільному віці;
- психологія професійно-технічної освіти;
- психологія вищої школи;
- психологія післядипломної освіти.

2. Принципи педагогічної психології

Педагогічна психологія як наука базується на низці загальнофілософських, загальнопсихологічних і спеціальних принципів.

Загальнофілософські принципи:

- принцип *загального зв'язку* навчання, виховання й розвитку учнів;
- принцип *розвитку* дитини в процесі навчання;
- принцип єдності теорії та практики (психологічна теорія використовується для покращання навчального процесу);
- принцип *управління процесом розвитку* (процес навчання й розвитку має бути цілеспрямованим, плановим, регульованим і керованим).

Загальнопсихологічні принципи:

- принцип *детермінізму* (установлення причинно-наслідкових зв'язків у навчально-виховному процесі, унаслідок чого з'ясовуються особливості його перебігу, рівень результативності, можливості та способи вдосконалення);
- принцип *розвитку в діяльності* (з'ясування особливостей становлення особистості в ігровій, навчальній та інших видах діяльності);
- принцип *єдності свідомості та діяльності*: поза діяльністю неможливий розвиток особистості, рівень свідомості якої виявляється в їх продуктах, наприклад, успішності, дотриманні моральних принципів, норм;
- принцип *системності аналізу природи психічних явищ* (комплексне вивчення становлення особистості в умовах різнопланових чинників соціально-педагогічного впливу; їх структурний аналіз, установлення динаміки, змісту ієрархічних зв'язків; відсутність еkleктизму, суб'єктивізму в дослідженнях, побудова довготривалих прогнозів);

– принцип *суб'єктності* (визнання неповторності людини, урахування її індивідуальності, заперечення авторитаризму в навчанні і вихованні).

Спеціальні принципи:

– принцип *соціальної доцільності* обумовлює створення освітніх систем, які сприяють вихованню самостійної, самодостатньої, творчої особистості;

– принцип *індивідуального консультування та прогнозування становлення особистості* в умовах організуючих та дезорганізуючих чинників соціально-педагогічного впливу; реалізація диференційованого підходу з метою забезпечення розвитку психічного здоров'я;

– принцип *обґрунтованого застосування методів* навчання і виховання;

– принцип *рівноправності та різнопланової взаємодії* суб'єктів навчально-виховного процесу.

Основні проблеми педагогічної психології:

– проблема *сенситивних періодів* у житті дитини (це періоди особливої чутливості до тих стимулів довкілля, які відповідають потребам розвитку дитини);

– проблема *здійснення системного характеру* розвитку дитини і *комплексності педагогічного впливу*;

– проблема *зв'язку дозрівання і навчання, задатків і здібностей, генетичної та середовищної обумовленості* розвитку психічних характеристик і поведінки дитини;

– проблема *визначення психологічної готовності* дітей до свідомого виховання і навчання, *пошук валідних засобів діагностики*;

– проблема *педагогічної занедбаності* дитини: як відрізнити *безнадійно відсталу* в розвитку дитину від педагогічно *запущеної*, які *дефекти* в розвитку можна *перебороти* на визначеному етапі;

– проблема *забезпечення індивідуалізації* навчання: яким чином можна створити умови для *індивідуального навчання*.

3. Методи педагогічної психології

Кожна наука застосовує певні методи наукового дослідження. Методи наукових досліджень – це шлях досліджень, спосіб пізнання, прийоми і засоби, за допомогою яких здобуваються факти, використовувані для доведення положень, з яких складається наукова теорія.

Виділяється *чотири групи дослідницьких методів, а саме:* організаційні, емпіричні, методи обробки даних, інтерпретаційні методи.

Крім дослідницьких, психологічні науки ще використовують методи активного психологічного впливу (консультація, корекція, тренінг, терапія, реабілітація), але це напрями й методи психологічної допомоги. Їх слід відрізнити від методів психологічного дослідження, хоча вони базуються саме на результатах проведених досліджень.

Схема 1.2. Методи психології

Розглянемо детальніше види дослідницьких методів.

Виділяють такі *організаційні методи*: порівняльно-зрізовий; лонгетюдний, комплексний.

Порівняльно-зрізовий метод полягає у визначенні динаміки психічного явища, яке вивчається, в умовах організованого педагогічного середовища. Часово-просторові

межі тут добираються довільно. Можна порівнювати результати актогенезу певної психічної функції, наприклад, уваги на письмі у групі учнів молодшої школи під впливом нового методичного прийому, припустимо, перехресного оцінювання, з показниками контрольної групи молодших школярів, де цей прийом не застосовано. Розбіжність показників засвідчить рівень ефективності розробленого методичного засобу, одержаного через застосування порівняльно-зрізового методу.

Лонгетюдний метод – це індивідуальна монографія про перебіг розвитку людського індивіда за певних педагогічних умов або ж моніторинг ефективності впливу певних умов розвивально-виховного середовища. Продуктивність лонгетюдного дослідження забезпечують два основні моменти. Це його тривалість (чим довше, тим вагоміші результати) та змістова характеристика періодів, що вивчаються. Останнє обумовлено в першу чергу кількістю змінних, які фіксуються в дослідженні. Таким вимогам відповідав один із перших і найтриваліших у психології лонгетюдів, що його запровадив у 1929 р. інститут Фелза в Америці.

Комплексний метод має на меті встановити зв'язки й залежності між явищами різного роду (фізичним, фізіологічним, психічним і соціальним розвитком особистості). Американський психолог Стенлі Хол, який у 1904 р. проголосив створення нової комплексної науки про розвиток дитини – педології. Ця наука мала б займатися питаннями фізичного, психічного й соціального розвитку дитини в спеціально організованих педагогічних умовах.

До групи *емпіричних методів* входять: *спостереження і самоспостереження; експериментальні методи; психодіагностичні методи* (тести, анкети, питальники, соціометрія, референтометрія, інтерв'ю, бесіда); *аналіз продуктів діяльності; біографічний метод; трудовий метод*. Основними емпіричними методами є спостереження, опитування, тестування, експеримент.

Схема 1.3. Основні характеристики методів педагогічної психології

Основні емпіричні методи психології			
Спостереження	Опитування	Тест	Експеримент
навички і цілеспрямоване сприйняття поведінки людини або тварини з метою наступного аналізу і висновки.	засіб одержання психологічної інформації за допомогою системи питань.	(з явл. існує) стисле, стандартизоване вимірювання індивідуальних відмінностей за допомогою питань або завдань.	навмисне створення умов, для прояву досліджуваного явища, яке дозволяє провести точне урахування всіх перемінних, виявити причинно-наслідкові зв'язки.
1. Довільне 2. Спостереження 3. Висловлює 4. Сторони 5. Систематичне 6. Спонтанне 7. Стандартизоване	1. Усне (інтерв'ю) 2. Письмове (анкета) 3. Вільне (фотоді) 4. Стандартизоване	3. Тест ситуативні 2. Тест завдань 3. Діагностичні 4. Інструментальні 5. Об'єктивні 6. Дослідницькі	1. Природний 2. Лабораторний 3. Формуючий 4. Конституційний

Методи обробки даних (кількісні – визначення середніх величин, коефіцієнтів кореляції, побудова графіків, схем; якісні – аналіз, синтез, систематизація даних).

Інтерпретаційні методи (генетичний метод дає змогу інтерпретувати весь оброблений матеріал дослідження в характеристиках розвитку з виділенням етапів, стадій, критичних моментів тощо).

Системно-структурний метод є засобом встановлення структурних зв'язків між якими особистості, що є предметом аналізу; порівняння даних з вихідною гіпотезою, формулювання закономірностей).

4. Міжпредметні зв'язки педагогічної психології з іншими науками

Педагогічна психологія як одна із важливих галузей психологічної науки має зв'язки з іншими галузями психології та іншими науками, використовує для свого розвитку результати досліджень, отримані в інших наукових сферах.

Загальна психологія є базовою наукою для педагогічної психології. Це проявляється в активному використанні педагогічною психологією наукових фактів щодо специфіки,

структури й проявів окремих психічних функцій як об'єктів психолого-педагогічного дослідження. Педагогічна психологія активно використовує загально-психологічну методологію психологічних досліджень (систему категорій, принципів наукової теорії).

Педагогічна психологія пов'язана із *соціальною психологією*, що досліджує явища формування, протікання й результативності впливу соціальної взаємодії на соціальні об'єкти (особистість, групи). У соціально-психологічному аспекті педагогічна психологія вивчає проблеми соціалізації особистості учня, психології особистості вчителя як суб'єкта педагогічного спілкування та діяльності, питання специфіки міжособистісних відносин в учнівських групах у процесі педагогічної взаємодії тощо.

Найтісніше педагогічна психологія пов'язана з віковою психологією, адже досліджує умови та фактори формування психічних новоутворень під впливом освітнього процесу.

Необхідність врахування індивідуально-типологічних властивостей особистості при організації навчально-виховного процесу дозволяє простежити зв'язок педагогічної психології із диференційною психологією.

Очевидним є також взаємозв'язок педагогічної психології з педагогікою. Педагогічна діяльність, потреби вдосконалення шкільної практики є відправним моментом досліджень із педагогічної психології.

5. Становлення педагогічної психології

Становлення педагогічної психології пов'язане з розвитком педології (від грецького *país* – дитина і *logos* – слово, вчення) – науки про дітей, яка поєднувала відомості психології, анатомії, фізіології, педагогіки та інших наук, що вивчають розвиток людини.

1. *Перший етап* (із середини XVII століття до кінця XIX століття) називають загальнодидактичним (або філософсько-педагогічним).

Перший етап був пов'язаний з іменами Яна Амоса Коменського (1592–1670), Джона Локка (1632–1704), Жан-Жака Руссо (1712–1778), Йоганна Песталоцці (1746–1827), Йоганна Гербарта (1776–1827), Адольфа Дістервега (1790–1841) та ін.

У творах цих педагогів і філософів висловлювалися численні психологічні ідеї щодо суті й особливостей ефективної організації освітніх процесів, проте всі вони ще не були системними.

2. *Другий етап* (з кінця XIX століття до початку 50-х років XX століття) є етапом оформлення педагогічної психології в самостійну галузь наукового знання. У цей період з'являються перші експериментальні роботи в галузі педагогічної психології, виник особливий психолого-педагогічний напрям – педологія, у якому комплексно на основі психофізіологічних, анатомічних, психологічних і соціологічних вимірів визначалися особливості поведінки дитини з метою діагностики її розвитку. Представниками цього етапу розвитку педагогічної психології як науки є: Альфред Біне (експериментально досліджував етапи розвитку мислення у дітей), Ернст Мейман (у книзі «Лекції з експериментальної педагогіки» створив своєрідну енциклопедію педагогічної психології і запропонував нові підходи до розуміння пізнавального розвитку дітей), Генрі Еббінгауз (створив діагностичні методики для дослідження пам'яті та розумового розвитку дітей), Джон Уотсон (експериментально досліджував умови, що сприяють або заважають навчінню дітей). У розвиток дошкільної педагогічної психології на цьому етапі особливий внесок зробили: Жан Піаже (вивчав розвиток інтелекту дитини, егоцентризм мислення дошкільників тощо), Анрі Валлон (зосереджувався на проблемах усвідомлення дітьми своїх дій та чинниках, які цьому сприяють, зокрема таких як наслідування, позитивні емоції тощо), Марія Монтесорі (розробила систему вправ, що сприяють інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку).

Третій етап (з 50-х років XX століття до сьогодення). Цей період характеризується діяльністю вчених, які заклали теоретичні основи психологічних теорій навчання: Беррес Скіннер (на основі ідей психологічної теорії біхевіоризму запропонував ідею програмованого навчання).

В Україні різні аспекти педагогічної психології досліджують науковці науково-дослідних інститутів проблем виховання, проблем професійної освіти, дефектології тощо), які виникли поряд з найстарішим центром розвитку психолого-педагогічної науки – Інститутом психології імені Г. С. Костюка НАПН України (заснований у 1945 році). У цих інститутах

активно розробляють нові ідеї в галузі дошкільної педагогічної психології, які спрямовані на вирішення актуальних проблем у дошкільній освіті (психологічні основи інклюзивної освіти, питання інновацій у навчально-виховному процесі освітніх закладів, психологічна підготовка дітей до школи тощо).

Значний внесок у теорію та практику педагогічної психології здійснюється вченими районних державних педагогічних університетів, які знаходяться в райцентрах, а тому безпосередньо наближені до процесу навчання і виховання дітей.

Тема 2. Психологія навчальної діяльності

План лекції

1. Загальна характеристика процесу навчання.
2. Проблема психічного розвитку у процесі навчання.
3. Класифікація видів навчання.
4. Психологічні основи індивідуального підходу у навчанні.
5. Психологічні основи диференціації навчання.

Ключові слова: навчання, видів навчання, викладання, учіння, інноваційне, проблемне, програмоване навчання, індивідуальний підхід.

1. Загальна характеристика процесу навчання

У цій темі ми розглянемо основні психологічні особливості організації навчання як системного процесу.

Навчання – це цілеспрямоване послідовне передання суспільно-історичного, соціокультурного досвіду в спеціально організованих умовах сім'ї, школи, суспільства.

Процес навчання має дві складові:

– *викладання* – цілеспрямований вид діяльності, який здійснюється педагогом і передбачає передачу знань та формування вмінь учнів;

– *учіння* – цілеспрямований процес засвоєння учнем знань, умінь, навичок, соціального та професійного досвіду.

Ці складові є відповідними одна одній на всіх етапах процесу навчання.

У процесі навчання учень здійснює:

- визначення мети навчальної роботи;
- усвідомлення мети та завдань навчання;
- формування потреб учнів щодо оволодіння матеріалом, який вивчається;
- розвиток і поглиблення потреб і мотивів навчально-пізнавальної діяльності;
- визначення змісту матеріалу, який підлягає засвоєнню учнями;
- осмислення теми нового матеріалу та основних питань, що підлягають засвоєнню;
- організація навчально-пізнавальної діяльності щодо оволодіння матеріалом, який вивчається;
- сприймання, осмислення і запам'ятовування навчального матеріалу;
- застосування знань на практиці та наступне повторення;
- надання навчальної діяльності школярів емоційно-позитивного характеру;
- прояв емоційного ставлення і вольових зусиль у навчальній діяльності;
- регулювання та контроль навчальної діяльності школярів;
- самоконтроль і здійснення коректив навчально-пізнавальної діяльності;
- оцінювання результатів діяльності учнів;
- самооцінка результатів власної навчально-пізнавальної діяльності.

Навчально-виховний процес у закладі освіти – це цілісна педагогічна система. Управління ним потребує системного підходу. Однією з основних вимог сучасного системного підходу до навчання є розгляд його як єдиного процесу взаємодії педагога та учня. У цій системі взаємозв'язку викладач є тією ланкою, що спрямовує та стимулює навчальну діяльність учня. Саме тому систему навчання можна розглядати як єдину систему сукупної діяльності викладача та учня, як різновид людської діяльності, яка має двобічний характер і обов'язково передбачає взаємодію педагога та учня.

Педагогічна система управління навчальним процесом має багаторівневу структуру. Система управління процесом навчання має напрями, а саме:

– проектування системи управління навчальним процесом, який включає аналіз вимог до здобувача освіти та прогнозування цілей навчання, визначення змісту навчання, розроблення навчальних матеріалів, вибір методів, форм і засобів навчання, реалізація проекту навчання (організація та здійснення процесу навчання), контроль і корекція діяльності, який включає вибір способів контролю, контроль і оцінку рівня сформованих знань і вмінь, проектування коректувальних методів навчання. Уміння якісно виконувати діяльність на кожному етапі системи управління визначає професійну компетентність викладача.

Схема 2.1. Схема управління процесом навчання

2. Проблема психічного розвитку в процесі навчання

Для сучасної психолого-педагогічної науки проблема взаємозв'язку навчання й розвитку є одним із центральних методологічних питань. Кожна концепція навчання, яку формулює педагог, включає в себе певну концепцію розвитку.

В історії психологічної науки існували різні підходи до вирішення цього питання, які можна об'єднати в чотири групи:

– *розвиток і навчання є незалежні процеси*, навчання не впливає на розвиток, що усвідомлюється як розгортання програми спадковості (біологічної або соціогенетичної), а лише демонструє результати останнього;

– *навчання і є розвиток*, ці категорії синонімічні і розуміються або як процес творення асоціацій і навичок, або напрацювання відповідних реакцій, або утворення умовно-рефлекторних зв'язків;

– *навчання надбудовується над розвитком* тією мірою, як дозрівання забезпечує готовність до нього, воно є зовнішньою умовою розвитку;

– *навчання йде попереду розвитку*, просуваючи його далі та викликаючи в ньому новоутворення. Навчання як процес передання дитині соціокультурного досвіду випереджає її розвиток, стимулює цей процес, створюючи перспективний план розвитку, при цьому спираючись на актуальний рівень розвитку дитини.

Остання теорія є найбільш аргументованою і доведеною у сучасній педагогічній психології.

Психічний розвиток дитини як її цілісний особистісний розвиток здійснюється одночасно по *трьох лініях*:

– *особистісна сфера* (розвиток соціальної поведінки, спрямованості, ціннісних орієнтацій, самосвідомості);

– *психологічна структура та зміст діяльності* (виникнення й розвиток цілей, мотивів діяльності й розвиток їхнього співвідношення, освоювання способів і засобів діяльності);

– *пізнавальна сфера* (становлення інтелекту, розвиток механізмів пізнання).

Таким чином, дитина розвивається відповідно як особистість, суб'єкт діяльності та суб'єкт пізнання.

Предмети і способи їх використання не можуть бути відкриті дитиною без співпраці із дорослими. Визначальну сторону розвитку дитини у процесі навчання складає засвоєння знань і способів діяльності.

Навчання може помітно розширити можливості пізнавальної діяльності та розвитку дитини.

3. Класифікація видів навчання

Традиційне навчання є пояснювально-репродуктивним, передбачає домінуючу, активну роль викладача і більш пасивну роль учня, завдання якого полягає в сприйнятті, засвоєнні та відтворенні навчального матеріалу та застосуванні знань і умінь у типових ситуаціях.

В основі традиційного навчання лежить *асоціативно-рефлекторна теорія учіння*, основними положеннями якої є:

- засвоєння знань, формування умінь і навичок, розвиток якостей учня у процесі навчання;
- утворення в його свідомості різних асоціацій та зв'язків між предметами, явищами, процесами, що вивчаються;
- процес утворення асоціацій передбачає чуттєве сприймання предметів і явищ, усвідомлення, доведене до розуміння їх внутрішніх зв'язків і відношень, запам'ятовування і застосування знань на практиці;
- центральною ланкою цього процесу є навчальна діяльність учня в процесі розв'язування навчальних завдань;
- вирішальними умовами ефективності навчання є розвиток активного ставлення учнів до навчання, подання навчального матеріалу в певній послідовності і формі, які активізують пізнавальну діяльність учнів, демонстрація і закріплення у вправах різних прийомів розумової і практичної діяльності.

Характерні особливості традиційного навчання:

- за безпосередністю взаємодії суб'єктів навчання засноване на суб'єкт-об'єктних стосунках, де учень – пасивний об'єкт навчального впливу вчителя;
- за способом організації навчання, це пояснювально-репродуктивне навчання, що використовує методи трансляції готових знань, орієнтоване на репродуктивне відтворення. Засвоєння навчального матеріалу відбувається переважно за рахунок механічного запам'ятовування;
- за принципом усвідомленості. Свідомість спрямована на сам предмет засвоєння;
- орієнтація навчання на середнього учня, що спричиняє труднощі засвоєння навчальної програми як невстигаючих, так і обдарованих учнів.

Таким чином, традиційне навчання – це спосіб організації масового навчання. Воно добре виконує завдання щодо передачі навчальної інформації вчителем. Проте цей вид навчання не призначений для формування здатності учнів самостійно здобувати знання, творчо мислити, розв'язувати нестандартні завдання, не розвиває оригінальність мислення.

Інноваційні педагогічні технології – це цілеспрямоване систематичне та послідовне впровадження в практику освітньої діяльності новітніх прийомів, педагогічних дій і засобів, які охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до одержання очікуваних результатів.

В основі цього терміну лежить поняття «інновація», яке в перекладі з латини означає оновлення, зміну, введення чогось нового.

Особливості інноваційних технологій навчання є наступними:

- одиницею управління є цілісна навчально-виховна ситуація із різноманітними формами взаємодії між педагогом та учнями;

- особистісно-орієнтована позиція педагога, відкритість, установка на солідарність, індивідуальну допомогу; стиль вчителя демократичний, що заохочує до активності;

- учні є суб'єктами навчання, спілкування, організації співробітництва з учителем;

- спектр взаємодій допомагає актуалізувати особистісний досвід кожного учасника та сприяє освоюванню різних позицій і ролей особистості в системі навчальних і міжособистісних взаємодій;

- основною метою навчання є розвиток;

- в організації навчально-пізнавальної діяльності висуваються творчі, продуктивні завдання, що розширюють зону перспективного розвитку учнів;

- з метою підтримки високого рівня мотивації активності учнів форми взаємодії змінюються на різних етапах засвоювання змісту предмета;

- переважає взаємний контроль та самоконтроль.

Класифікації інноваційних технологій навчання

Технологія інтерактивного навчання – це така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за виконання

якого він має публічно відзвітуватися, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання.

Грові технології навчання це особливий метод навчання, який передбачає засвоєння навчального матеріалу та змісту освіти, формує взаємодію педагога та студента за допомогою гри.

Технології дистанційного навчання це сукупність методів, форм і засобів взаємодії учасників освітнього процесу в процесі самостійного засвоєння певного масиву знань під час здійснення відповідного контролю за їх засвоєнням.

Гендерні технології навчання методи гендерної просвіти, формування гендерної соціалізації та ідентичності дівчаток і хлопчиків, усвідомлення учнями рівноправності в суспільстві.

Розвивальне навчання процес навчальної діяльності учнів, у ході якого кожна дитина самостійно або з допомогою вчителя засвоює навчальний матеріал, творчо застосовує його в нестандартних ситуаціях та свідомо запам'ятовує для подальшого навчання.

Технологія індивідуалізованого навчання це організація навчального процесу, де індивідуальний підхід та індивідуальна форма навчання пріоритетні. Вона передбачає проектування педагогічної діяльності на основі індивідуальних якостей дитини (інтересів, потреб, здібностей, інтелекту тощо).

Під *інформаційною технологією навчання* розуміють таку модель навчально-виховного процесу, у якій мета досягається насамперед за рахунок найповнішого використання можливостей комп'ютерів та програмного забезпечення.

Здоров'язберігаючі технології навчання – це технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання в закладі освіти та вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини.

Технологія проблемного навчання

Ідея проблемного навчання не нова. Видатні педагоги минулого завжди шукали шляхи перетворення процесу навчання на процес пізнання, розвитку розумових сил і здібностей учнів (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці та ін.). У ХХ столітті ідеї проблемного навчання

набули інтенсивного розвитку та поширення в освітній практиці. У зарубіжній педагогіці концепція проблемного навчання розвивалася під впливом ідей Джона Дьюї. У роботі «Як ми мислимо» (1909) американський філософ, психолог, педагог відкидає традиційне догматичне навчання та протиставляє йому активну самостійну практичну діяльність учнів щодо вирішення проблем.

У вітчизняній педагогічній літературі ідеї проблемного навчання актуалізуються, починаючи з другої половини 50-х років ХХ ст.

З другої половини 60-х років ідея проблемного навчання починає всебічно та глибоко розроблятися.

Проблемне навчання – це сукупність таких дій, як організація проблемних ситуацій, формулювання проблем, надання учням необхідної допомоги у вирішенні проблем, перевірка цих рішень та керівництво процесом систематизації та закріплення набутих знань.

Основним елементом проблемного навчання є *проблемна ситуація*, яка має свою функціональну характеристику. Проблемне навчання спрямоване на формування пізнавальної самостійності учнів, розвиток їх логічного, раціонального, критичного та творчого мислення та пізнавальних здібностей. У цьому полягає його головна відмінність від традиційного пояснювально-ілюстративного навчання.

Загальні функції проблемного навчання:

- засвоєння учнями системи знань та способів розумової та практичної діяльності; розвиток інтелекту учнів, пізнавальної самостійності та творчих здібностей;
- виховання навичок творчого застосування знань та умінь вирішувати навчальні проблеми;
- формування та накопичення досвіду творчої діяльності (оволодіння методами наукового дослідження, вирішення практичних проблем та художнього відображення дійсності);
- формування мотивів вчення, пізнавальних потреб.

Проблемна ситуація – основний елемент проблемного навчання, за допомогою якого пробуджується думка, пізнавальна потреба учнів, активізується мислення.

Основні етапи технології проблемного навчання:

Перший. Створення проблемної ситуації через визначення суперечностей у навчальному матеріалі шляхом вербальних і

невербальних засобів з використанням методичних прийомів, постановка запитань.

Другий. Надання допомоги через сукупність навідних запитань, реалізація індивідуального і диференційованого підходів. Початок активного пошуку, усвідомлення сутності протиріччя, формулювання проблеми.

Третій. Надання необхідної допомоги, пошук рішень, висунення гіпотез.

Четвертий. Організація рефлексії щодо знайденого розв'язку, висновки й узагальнення, реалізація розв'язку, створення матеріального чи духовного продукту.

П'ятий. Здійснення контролю результатів навчання, повернення до проблемної ситуації, проведення самоаналізу результату вирішення проблеми.

Необхідно створення послідовної системи окремих, допоміжних проблем, здатних вивести до розуміння основного проблемного питання. Це дозволяє керувати пізнавальною діяльністю студентів, засвоювати необхідні знання, опановувати методи дослідницької діяльності.

Технологія програмованого навчання

Використання технічних засобів у навчальному процесі продиктоване насамперед стрімким збільшенням обсягу інформації, необхідно засвоїти, щоб стати справжнім професіоналом. Американський психолог *Б. Ф. Скіннер* сформулював завдання підвищення ефективності управління навчальним процесом, спираючись на теорію біхевіоризму. Як відомо, *біхевіоризм* (від англ. *behavior* – поведінка) – психологічна теорія, що пояснює життєдіяльність людини за формулою «*стимул – реакція – підкріплення*».

На основі цієї теорії було виведено **три закони навчання**:

1) **закон ефекту (підкріплення)**: якщо зв'язок між стимулом та реакцією супроводжує етап задоволення, то міцність зв'язків зростає, і навпаки. Звідси *висновок*: у процесі навчання потрібно якомога більше позитивних емоцій;

2) **закон вправ**: чим частіше проявляється зв'язок між стимулом та реакцією, тим він міцніший (усі дані отримано експериментальним шляхом);

3) **закон готовності**: на кожному зв'язку між стимулом та реакцією є відбиток нервової системи в її індивідуальному, специфічному стані.

Учений Б. Ф. Скіннер зробив дві **вимоги щодо** технології програмного навчання:

- 1) відмовитися від контролю і перейти до самоконтролю;
- 2) перевести педагогічну систему на самонавчання учнів.

У концепції біхевіористів немає принципової різниці між навчанням тварин і людини. Дослідник Б. Ф. Скіннер розробляв лінійні програми, в яких учні ознайомлювалися з кожною порцією матеріалу у відповідній послідовності.

Відповіді на запитання можна або шляхом вибору одного з передбачуваних варіантів, або зробивши власний вибір. Іншим представником американської технології програмованого навчання був *Н. А. Краудер*, який спирався на теорію диференційної психології. У його схемі «S – R – P» зв'язки між стимулом, реакцією та підкріпленням у пізнавальній діяльності людини характеризували розумові операції (на відміну від тварин). Крім того, передбачаючи диференційований підхід до учнів, він розробив розгалужену програму, що може бути подана в такий спосіб: у розгалуженій програмі Н. А. Краудер, на відміну від Б. Ф. Скіннера, припускає, що учень може помилитися і тоді треба дати йому можливість усвідомити цю помилку, виправити її, потренуватися для закріплення матеріалу.

Отже, у програмі Н. А. Краудера кожену відповідь використовують для виявлення можливостей шляху, обраного учнем, і визначення того, що робити далі.

Було сформульовано висновок, що програмоване навчання характеризується сукупністю *п'яти ознак*:

- 1) наявністю сформованої мети навчальної роботи та її відповідного алгоритму;
- 2) розподілом навчального матеріалу на кроки, пов'язані з відповідними дозами інформації, що забезпечують виконання кожного кроку;
- 3) завершенням кожного кроку самоперевіркою, результати якої дають можливість висновувати про те, наскільки цей крок успішний;
- 4) використанням автоматичного, напівавтоматичного (наприклад, матриці) пристрою;
- 5) індивідуалізацією навчання (у достатніх і доступних межах).

На підставі цих ознак почали створювати програмовані посібники, які відрізняються від традиційних тим, що в останніх програмують лише навчальний матеріал, а в програмованих не тільки навчальний матеріал, але й засвоєння цього матеріалу, а також його контроль.

Програмоване навчання

Ідея програмованого навчання полягає в управлінні навчальними діями учня за допомогою *навчальної програми*

Під навчальною програмою розуміють послідовність кроків, кожен з яких представляє собою мікроетап оволодіння одиницею знань або умінь.

Мікроетап, крок програми, складається з *трьох частин*:

- пред'явлення логічно завершеною дози навчальної інформації;
- контрольні завдання;
- вказівку про повторення вправ або переході до наступного кроку.

Навчальна програма, таким чином, виконує деякі функції викладача:

1. Є джерелом інформації.
2. Організовує навчальний процес.
3. Контролює рівень засвоєння матеріалу.
4. Регулює темп вивчення предмета.
5. Дає необхідні роз'яснення.
6. Попереджає помилки тощо.

У програмованому навчанні значну частину навчальної інформації учні отримують не від вчителя, а з програмованого посібника або з дисплея комп'ютера.

Отже, технологія програмованого навчання має три головні особливості:

- навчальний матеріал надають невеликими «порціями»; для переходу до нової «порції» матеріалу учень повинен правильно відповісти на контрольні запитання щодо попередньої «порції»;

- учень негайно дізнається про те, правильно чи неправильно він відповів на контрольні запитання, тобто про те, чи засвоїв він навчальний матеріал, чи ні;

- учень може працювати активно з тією швидкістю, яка відповідає його індивідуальним особливостям, водночас за необхідності можна задавати потрібний ритм роботи.

Під час застосування технології програмованого навчання формують насамперед його загальну мету та послідовність етапів засвоєння матеріалу.

Для кожного етапу визначають «порції» навчального матеріалу, а також розробляють запитання, вправи та контрольні завдання. Після одержання відповіді на контрольні запитання учня негайно повідомляють про результати.

У разі незадовільного виконання зазначають тип допущених помилок і вказують шляхи їх виправлення.

Технологія програмованого навчання має свої переваги та недоліки.

Позитивними аспектами технології програмованого навчання є:

- індивідуалізація навчання;
- активізація самостійної роботи учнів, розвиток їхньої уваги, спостережливості;
- зворотний зв'язок забезпечує ґрунтовність засвоєння матеріалу; виконання роботи у певному форматі виховує дисципліну;
- об'єктивність визначення рівня засвоєння знань, навичок, умінь.

Недоліками технології програмованого навчання є:

- виконання учнем завдань за шаблоном не сприяє формуванню творчого мислення;
- діяльність учнів за алгоритмом формує лише виконавчі здібності;
- розроблення посібників з програмованого навчання має громіздкий характер;
- програмовані посібники швидко застарівають;
- зміст питань, призначених для перевірки знань, не завжди враховує індивідуальні особливості кожного учня.

Водночас практика викладання доводить, що використання технології програмованого навчання дає змогу досягати планомірного управління навчально-виховним процесом, здійснювати фронтальний контроль і скорочувати час його проведення, отримувати інформацію про рівень засвоєння певної теми та її окремих питань.

Учні не тільки намагаються дати правильну відповідь, але й обґрунтовують, чому саме ця відповідь є правильною. У процесі навчання відбувається посилення зворотного зв'язку.

Навчання не обмежується лише запитаннями та відповідями на них, у програмі комп'ютера мають бути додаткова інформація, коментарі, навідні запитання, які допомагають обґрунтувати правильні відповіді.

4. Психологічні основи індивідуального підходу в навчанні

Індивідуалізація навчання орієнтована на врахування специфічних індивідуальних особливостей школярів у організації навчально-виховного процесу.

Індивідуальний підхід до учнів у процесі навчання передбачає реалізацію двох аспектів: психологічного та педагогічного.

Психологічний контекст полягає у встановленні індивідуальної своєрідності учнів, їхніх особистісних і діяльнісних особливостей.

Педагогічний контекст забезпечує вибір таких засобів і форм впливу на учнів, що найбільш відповідають їхнім психологічним особливостям.

Схема 2.2. Типи індивідуальних особливостей

Темперамент характеризує динамічний бік психічних реакцій людини.

Урахування особливостей темпераменту учня при організації його навчання важливо для підвищення ефективності його навчальної діяльності.

Так, наприклад, особи з рухливою нервовою системою (холерики, сангвініки) краще, ніж інертні (флегматики) засвоюють трудові навички. При невдачах у виконанні навчальних завдань у інертних частіше виникає стан напруження або невдоволення. Змінення звичних і повторюваних умов діяльності може спричинити сильне емоційне напруження для осіб із слабкою нервовою системою, здійснюючи дезорганізуючий вплив. Особи із сильною нервовою системою у ситуації новизни виявляють більшу сміливість і ініціативу.

Сангвініки та флегматики дещо випереджають меланхоліків і холериків у вирішенні задач на розмірковування, що не включають швидкісних компонентів як умову успішності. У задачах, що включають швидкісні компоненти як умову успішності, флегматики значно поступаються представникам інших типів темпераменту, меланхоліки не поступаються сангвінікам і холерикам. Оцінки навчальної успішності найвищі у сангвініків, потім ідуть оцінки холериків, флегматиків і, нарешті, меланхоліків.

Важливу роль у індивідуалізації навчання відіграє також і *научуваність* учнів.

Научуваність – це сприйнятливність учня до засвоєння нових знань, його готовність до переходу на нові рівні розумового розвитку.

Основні показники научуваності: темп просування у засвоєнні знань і формуванні умінь; *легкість* засвоєння знань (відсутність напруження, втоми, переживання задоволення); *гнучкість* у переключенні на нові способи і прийоми роботи; *міцність* збереження засвоєного матеріалу; *активність* орієнтування у нових умовах; *ініціатива*, самостійне звернення до більш складних завдань; *наполегливість* у досягненні поставленої мети; *сприйнятливність*.

Научуваність – це динамічна характеристика, вона змінюється.

Розрізняють групи учнів із різним рівнем научуваності: від високої до середньої, заниженої і низької. Більш висока научуваність сприяє більш інтенсивному розумовому розвитку, однак із високим розумовим розвитком може узгоджуватися більш низька научуваність, яка компенсується старанністю учня.

Оптимальні варіанти індивідуалізації навчання:

- адаптування завдань усередині класу: використання системи різнорівневих завдань, які мають спільну дидактичну мету, але відрізняються за складністю;
- використання можливостей роботи в малих групах, залучення учнів-консультантів;
- створення можливості вибору завдань і темпу їх виконання;
- використання індивідуальних домашніх завдань;
- різний рівень допомоги, консультування учнів.

Для оптимізації навчання, необхідно поступово переходити від епізодичної індивідуалізації завдань до диференційованої побудови всього навчально-виховного процесу.

Психологічні основи диференціації навчання

Під диференціацією навчання розуміють таку форму індивідуалізації, коли учні, схожі за певними індивідуальними особливостями, об'єднуються в групи для окремого навчання.

Диференціація навчання передбачає визначення подібних, типових особливостей груп школярів, нахилів і можливостей учнів задля урахування зони ближнього розвитку та створення сприятливих умов для розвитку кожного.

Навчання можна диференціювати у *двох напрямках*:

- за рівнем здібностей;
- за нахилами та інтересами школярів.

Традиційно учнів поділяють на *три категорії*:

- учні здатні до прискореного навчання (обдаровані учні);
- учні, що розвиваються за віковою нормою;
- школярі, що потребують підвищеної індивідуальної уваги (невстигаючі учні).

Розглянемо ці категорії та особливості диференціації їхнього навчання детальніше.

Особливості навчання обдарованих дітей

Обдарована дитина це дитина, яка виділяється серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами у досягненні результатів діяльності, що перевищують умовний «середній» рівень.

Психологічні характеристики обдарованих дітей:

- допитливість;
- сенситивність до проблем;
- надситуативна активність;
- високий рівень розвитку логічного мислення;

- оригінальність мислення;
- гнучкість мислення;
- продуктивність мислення;
- висока концентрація уваги;
- відмінна пам'ять тощо.

Задля реалізації *оптимального психодидактичного підходу до навчання обдарованих дітей* необхідно:

- створення *ефективного освітнього середовища*, яке б сприяло розвитку обдарованості, добір та підготовка кадрів, гуманізація навчально-виховного процесу;
- розроблення *експериментальних навчальних програм* з урахуванням психологічних закономірностей розвитку обдарованої особистості та можливостей варіативної частини навчального плану школи;
- *пошук, відбір, діагностування обдарованості* дітей;
- *модернізація методів та засобів навчання*, спрямованих на активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованих дітей;
- *сприяння психолого-педагогічній просвіті батьків.*

Особливості навчання невстигаючих учнів

Типи не вистигання можуть бути такими:

- загальне відставання в учінні;
- відставання із окремих предметів.

Групи невстигаючих учнів:

- педагогічно занедбані діти;
- розумово відсталі діти, які перенесли захворювання на ранніх етапах онтогенезу, що загальмували нормальний розвиток головного мозку;
- ослаблені діти, які під впливом захворювання швидко втрачають працездатність.

Розглянемо ці групи учнів окремо.

Педагогічно занедбані діти

Причини: у більшості випадків педагогічна занедбаність пов'язана з особливостями сімейного виховання, з нестачею турботи батьків про дитину, про її розвиток.

Характерні особливості:

- відсутність мотивів учіння;
- не сформованість готовності до школи;
- відсутність елементарних вмінь та навичок;
- неправильне ставлення до праці (невміння працювати).

Схема 2.3. Причини невстигання учнів

Причини невстигання у навчанні

Педагогічні причини	<ul style="list-style-type: none">• недоліки викладання окремих предметів;• прогалини у знаннях за попередні роки;
Соціально-побутові причини	<ul style="list-style-type: none">• несприятливі умови життя;• негідна поведінка батьків;• низька матеріальна забезпеченість родини;• відсутність домашнього режиму;• бездоглядність дитини
Фізіологічні причини	<ul style="list-style-type: none">• хвороби;• загальна слабкість дитини;• порушення рухових функцій ЦНС;• хвороби нервової системи
Психологічні причини	<ul style="list-style-type: none">• особливості розвитку уваги, пам'яті;• повільність розуміння;• недостатній рівень розвитку мовлення;• не сформованість пізнавальних інтересів;• вузькість світогляду

Психологічні рекомендації щодо особливостей навчання педагогічно занедбаних дітей:

- тримати тісний зв'язок з батьками, проводити з ними необхідну профілактичну роботу;
- формувати у дитини позитивне ставлення до навчання;
- використовувати можливості оцінки для підкреслення навіть найменших успіхів у навчанні;
- розвивати елементарні вміння і навички: вміння планувати, швидко читати, аналізувати, робити певні висновки, абстрагувати тощо;
- розвивати пізнавальні інтереси, інтереси до конкретних навчальних предметів; контролювати діяльність таких дітей, виховувати в них посидючість, стриманість, бажання доводити роботу до кінця.

Діти з тимчасовою затримкою психічного розвитку

Причини:

- патологія вагітності та пологів у матері;
- погана спадковість;
- перенесені дитиною тяжкі захворювання, травми, особливо в ранньому віці;
- дефіцит материнської ласки, людської уваги, тепла, недостатній догляд за дитиною, недоотримання інформації.

Характерні особливості:

- на момент вступу в школу у таких дітей, як правило, не відбувається формування шкільно-значущих функцій;
- порівняно з ровесниками, які вступають до першого класу, в них спостерігається надто недостатній запас знань, інформації, умінь;
- вузький кругозір, бідна мова, слабо розвинуті моторні навички;
- ці діти не усвідомлюють себе учнями;
- у поведінці переважають дитячість, безпосередність, ігрові інтереси, прагнення тільки до отримання задоволення;
- на уроках вони стають в'ялими або навпаки надто занепокоєними, зовсім не можуть зосередитися на завданні;
- для таких учнів характерне стійке зниження працездатності з порушеннями уваги, пам'яті, здатності переключатися з одного виду діяльності на інший;
- на тлі стійкого невстигання часто спостерігаються труднощі в навчанні, пов'язані з недостатнім розвитком мови, моторної сфери.

Психологічні рекомендації щодо особливостей навчання дітей з тимчасовою затримкою психічного розвитку:

- діти, що мають затримку психічного, мовного, моторного розвитку, здатні засвоювати шкільну програму тільки в разі індивідуального підходу, своєчасної та правильної допомоги вчителя;
- необхідно з'ясувати причину невстигання, поговорити з батьками, проаналізувати умови життя та розвитку дитини;
- для ефективного вирішення питань найчастіше необхідно переконати батьків щодо консультації в дитячого психоневролога;
- звернути увагу, як працює дитина: чи встигає за темпом всього класу, чи швидко стомлюється; в усіх ситуаціях потрібно зберігати спокійний тон, не кричати, не ображати дитину перед усім класом, бути доброзичливим;
- працюючи з таким учнем, потрібно не допускати утворення педагогічної занедбаності;
- не можна таку дитину підштовхувати, а тим більше знижувати оцінку за те, що не встигла виконати завдання;
- забезпечити такій дитині можливість працювати у властивому їй темпі;

- похваліть навіть за незначні успіхи;
- необхідно враховувати, що діти, які мають тимчасову затримку в розвитку, відрізняються від розумово відсталих саме тим, що добре сприймають допомогу, яку їм пропонують.

Ослаблені діти.

Причини: перенесені захворювання, психічні переживання, непосильні емоційні психічні навантаження.

Характерні особливості:

- такі діти неуважні, часто відволікаються, важко розподіляють і переключають увагу;
- важко розуміють пояснення вчителя, на уроці поведуться відсторонено;
- часто скаржаться на головний біль, запаморочення;
- втома у них розвивається різко зниженою розумовою працездатністю, уповільненим темпом діяльності;
- як правило, вони не встигають виконати завдання з усім класом;
- такі діти не здатні до тривалого розумового напруження.

Психологічні рекомендації щодо особливостей навчання ослаблених дітей:

- потрібно чітко з'ясувати причину, що призвела до такого стану;
- потрібно пам'ятати, що в основі порушень пізнавальної діяльності лежить послаблення розумової працездатності, а не розумова відсталість;
- додаткові навчальні навантаження, психоемоційна напруга, пов'язана з конфліктною ситуацією у відносинах з вчителями, батьками, поглиблюють навчальні труднощі, погіршують психічний і функціональний стан дитини.

Головною допомогою таким дітям є:

- організація правильного режиму;
- повноцінний сон, відпочинок на свіжому повітрі;
- зниження навчальних навантажень;
- раціональна організація домашніх навчальних занять;
- проводити роботу з батьками. Рекомендувати їм не карати дітей за низькі навчальні успіхи, не виражати свого незадоволення, а навпаки, підтримувати їх, турбуватися про їх стан.

Тема 3. Психологічні засади виховної роботи

План

1. Загальна характеристика процесу виховання.
2. Психологічні теорії виховання.
3. Методологічні та методичні принципи виховного впливу.
4. Основні фактори та психологічні умови ефективного виховання.
5. Корекція порушень поведінки у важковиховуваних дітей.

Ключові слова: виховання, методичні принципи виховання, теорії виховання, формування, особистість, індивідуальний підхід, корекція.

1. Загальна характеристика процесу виховання

Психологія виховання як самостійна галузь психологічного знання виокремила у середині ХХ століття, коли у розвинених країнах Заходу відбулося переосмислення місця і долі людини в індустріальному суспільстві на підґрунті відповідних виховних ідеалів.

Науковці пропонують різні визначення поняття «виховання», частина з яких подана на схемі 1.

Поняття трактують і з боку педагога як основного суб'єкта процесу виховання, як систему управління формуванням вихованця.

І також науковці розглядають виховання з позиції рівноправної участі педагогів і вихованців у цьому процесі.

Схема 3.1. Визначення поняття «виховання»

Виховання з погляду педагогіки – це планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку особистості з метою формування певних мотивів, інтересів, ідеалів, світогляду та установок. *Виховання з погляду психології* – це процес інтеріоризації, тобто переведення зовнішніх щодо особистості досвіду, знань, цінностей у внутрішній, психічний план особистості: її переконання, установки, поведінку.

Основне завдання психології виховання – це вивчення психологічних особливостей і закономірностей активного і цілеспрямованого формування особистості в онтогенезі в умовах цілеспрямованого педагогічного впливу.

Загалом на формування особистості впливає багато різних чинників: родинне виховання, індивідуально-типологічні особливості, дитячий садок, школа, позашкільні заклади, професійна освіта, батьки, родичі, друзі, знайомі, однокласники, медіа, інтернет тощо. Ми розглянемо в цій темі саме специфіку цілеспрямованого педагогічного впливу на учня в умовах освітнього закладу.

Мета виховання – це формування морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Для досягнення мети виховання визначимо напрями.

Система національного виховання містить наступні складові: громадянське виховання, фізичне виховання, естетичне виховання, трудове виховання, моральне виховання, розумове виховання (навчання).

Процес виховання *діалектичний*, тобто він перебуває в постійному русі і змінах, що обумовлює його безперервність.

Діалектика виховного процесу розкривається в *суперечностях*, а саме: між завданнями виховання і рівнем вихованості учня, між узагальненим морально-етичним досвідом та індивідуальним життєвим досвідом дитини, між колективними формами виховання та індивідуальним характером оволодіння духовними цінностями між невпорядкованим впливом соціального середовища та цілеспрямованістю і планомірністю виховання тощо.

Специфіка процесу виховання полягає у багатфакторності, довготривалості, безперервності, віддаленості результатів, двосторонності, комплексності.

Структура процесу виховання є такою:

- мета виховання;
- зміст виховання (моральне, розумове, фізичне, трудове, естетичне виховання та ін.);
- методи та форми виховної роботи;
- результати (рівень вихованості, якого досягли особистість або колектив).

Оскільки процес виховання є цілеспрямованим і системним, то вихователь має заздалегідь спроекувати всі його складові.

Проектування виховного процесу передбачає усвідомлене бачення та визначення наперед діяльності вихователя і діяльності вихованців у їхній взаємодії. Цей процес містить визначення рівня поточного рівня розвитку вихованців (сформованості їхніх певних якостей, рис характеру, навичок поведінки); відповідне формулювання актуальних завдань виховання; організацію роботи з вихованцями щодо їх здійснення (застосування методів і форм виховання); повторну перевірку рівня розвитку вихованців і ефективності здійсненої виховної роботи; корекцію виховної роботи (за потреби; можливо необхідне застосування додаткових методів і форм виховання); аналіз та прогнозування ситуацій, в яких вихованці проявляють чи мають проявити сформовані якості та поведінкові навички).

Виховання є процес багатоступінний.

Етапи процесу виховання:

- ознайомлення з нормами і правилами поведінки, формування понять, суджень (що таке добро, а що зло, як слід поводитися тощо); формування почуттів, стійкого емоційного ставлення вихованців до норм і правил поведінки. На основі позитивних чи негативних взаємин формується оцінка спершу чужої, а потім і власної поведінки, що створює умови для мотивації вчинків і визначає бажання діяти згідно з визначеними нормами та правилами;
- формування у вихованців певних поглядів (потенційної готовності діяти певним чином) і переконань (керівництво або настанова до дії);
- формування загальної спрямованості особистості вихованців, навичок та звичок правильної поведінки.

Здійснення виховних впливів передбачає застосування методів, форм і засобів виховання.

Методи виховання є засоби педагогічної діяльності, які спрямовані на реалізацію мети виховання. Вони передбачають спільну взаємопов'язану діяльність вихователів, вихованців, сім'ї, класного колективу й інших учасників виховного процесу з метою формування в дітей поглядів, переконань, навичок поведінки.

Класифікація методів виховання має в основі спрямованість та містить, а саме:

- методи формування свідомості;
- методи формування досвіду поведінки;
- методи стимулювання і корекції поведінки;
- методи контролю й аналізу рівня вихованості;
- методи самовиховання.

Розглянемо основні методи детальніше.

Методи формування свідомості передбачають вплив на свідомість, почуття, волю вихованців, формування в них поглядів, уявлень, понять. Це такі методи, як розповідь, лекція, бесіда, інструктаж, навіювання, приклад, диспут, дискусія тощо.

Методи формування досвіду поведінки базуються на організації діяльності вихованців: вправа, доручення, громадська думка, виховна ситуація, педагогічна вимога, привчання тощо.

Методи стимулювання та корекції поведінки передбачають регулювання, коригування, стимулювання поведінки вихованців: заохочення, покарання, зауваження, змагання та ін.

Форми виховання. Класифікувати їх можна за різними ознаками:

- за числом учасників: індивідуальні (колекціонування, гра на музичних інструментах, позакласне читання тощо), групові (політичні інформації, робота з радіо і телепередачами, походи, екскурсії), масові (конференції, тематичні вечори, конкурси, фестивалі, виставки);

- за завданнями: культурні, спортивні, правові тощо;
- за особливостями способів проведення: лекції (з питань виховання), бесіди, дискусії, диспути, зустрічі з авторитетними людьми, опіка, добродійність, відвідування культурних заходів (театрів тощо);

– за місцем проведення: позакласні, позашкільні (палаци, центри дитячої, юнацької творчості, спортивні школи, бібліотеки, оздоровчі та ін.) тощо;

– за часом проведення: планові, профілактичні, виправні.

Засоби виховання є вид діяльності, за допомогою якого відбувається виховний процес.

2. Психологічні теорії виховання

Теорія виховання – це концепція, що пояснює походження, формування і змінення особистості, її поведінку під впливом вихователя.

Найбільш поширеними у ХХ ст. вважалися *біогенетичні теорії*, згідно з якою особистісні якості людини передаються спадково, під впливом умов життя мало змінюються і вихованню не підлягають (Е. Кречмер, У. Макдауголл, С. Холл, З. Фрейд та ін.). Ця концепція головним чинником людського розвитку вважає спадковість, яка наперед визначає всі особливості розвитку особистості. Американський учений Е. Торндайк стверджував, що всі духовні якості особистості є природний дар, як і наші очі, вуха, пальці та інші органи нашого тіла. Американський педагог Джон Дьюї вважав, що людина народжується навіть з певними моральними якостями, почуттями, духовними потребами.

Прихильники теорії *біогенетичні теорії* відстоювали вільне виховання дітей, бо, на їхню думку, лише за умови такого виховання вони можуть повноцінно розвиватись і вступати в життя того суспільства, в якому живуть.

Соціогенетичні теорії, автори яких (Дж. Мід, Е. Гоффман) стверджують, що особистісні властивості людини виникають за її життя під впливом соціальних умов і принципово піддаються вихованню в спеціально створених умовах.

Виникли в ХІХ ст. як відповідь на біологічну теорію. Теоретичними основами є такі положення:

– розвиток дитини – це результат впливу довкілля як вирішального чинника в розвитку;

– визначальною в розвитку є сенсорна сфера, тому пріоритети в становленні особистості належать навчанню і вихованню;

– розвиток дитини – це асиміляція, засвоєння нею досвіду навколишнього світу, що визначає особливості її душевної діяльності.

Основне досягнення соціогенетичної концепції полягає в тлумаченні природи психічного розвитку та з'ясуванні значущості середовища для становлення особистості.

Спільною ознакою біогенетичної та соціогенетичної концепцій є розгляд джерел і рушійних сил розвитку поза психологічними факторами, тобто людина вивчалася як біосоціальна істота.

Психогенетичні теорії, не спростовуючи значущості біологічного та соціального факторів, насамперед у процесі виховання висувують розвиток власне психічних процесів (Е. Еріксон, А. Фрейд, Ж. Піаже, К. Бюлер, А. Маслоу).

На думку більшої частини закордонних і вітчизняних психологів, особистість – не лише результат біологічного дозрівання чи «зліпок», «матриця» специфічних соціальних умов життя, але й суб'єкт активної взаємодії з середовищем, у процесі якого індивід постійно набуває рис особистості.

Людину творить природа, а формує її як особистість суспільство.

Без суспільства людина не може стати особистістю.

В українському освітньому середовищі виділяють *модель виховання-сприяння* (демократична, особистісна орієнтована): вихователь має виходити з інтересів дитини, підтримувати її самореалізацію, допомагати розв'язувати особисті проблеми, створювати умови для саморозвитку.

Ця модель спрямована на формування суспільно-значущих властивостей суб'єкта, зростання ініціативності, зміцнення ціннісних орієнтирів.

3. Методологічні та методичні принципи виховного впливу

Узагальнення філософських, етичних і педагогічних аспектів виховного процесу дають змогу виокремити такі *методологічні принципи ефективного виховання*:

– *орієнтація на ціннісні відношення* – постійність професійної уваги педагога до формування ставлення вихованця до соціально-культурних цінностей (людини, природи,

суспільства, праці, пізнання) і ціннісних основ життя (добра, істини, краси);

– *принцип суб'єктності* – педагог максимально сприяє розвитку здатності дитини усвідомлювати своє «Я» у зв'язках з людьми й світом, осмислювати свої дії, передбачати їхні наслідки для інших людей та власної долі, здійснювати осмислений вибір життєвих рішень;

– *принцип прийняття дитини як даності* – визнання за нею права на існування такою, як вона є; повага до історії її життя, визнання цінності її особистості; збереження щодо кожної дитини, незалежно від її успіхів, розвитку положення, здібностей, поваги до її особистості;

– *принцип особистісної свободи дитини* – узгодження соціальних норм і правил, цілей і завдань виховання із правом дитини на автономність існування, на самостійний вибір життєвих орієнтирів і цінностей, що не обмежують свободу інших.

З метою активного використання психологічних особливостей виховного процесу педагогу необхідно усвідомити загальні психологічні вимоги або *методичні принципи виховання* (це організаційно-психологічні засади виховного процесу):

– *принцип включення особистості у значущу для неї діяльність* (найчастіше – провідну для певного віку), що забезпечує повноцінну активність вихованця і саморозвиток;

– *принцип врахування домінуючої мотивації* особистості в організації виховного процесу;

– *принцип зміни соціальної позиції* учня в референтній групі передбачає закладання в соціальну технологію виховного процесу умов, які дають вихованцеві змогу обирати різні соціальні позиції (різні ролі і статусні стосунки з іншими), вільно переходити від однієї з них до іншої;

– *принцип цілеспрямованого творення емоційно збагачених ситуацій* приписує стимулювання співпереживання дитини як психологічного механізму, комплементарного формуванню її соціальних установок і ціннісних орієнтацій;

– *принцип демонстрації наслідків учинку вихованця* для референтної групи (особи), тобто людей, ставлення й оцінка з боку яких для нього важливі;

– *принцип розвитку особистісної і соціальної рефлексії вихованця* передбачає систематичне спонукання його до усвідомлення й аналізу своїх намірів і характеру поведінки, її

впливу на почуття й ставлення навколишніх, прогнозування їхніх соціальних очікувань, зустрічних дій з метою подальшої саморегуляції своєї соціальної поведінки та оптимізації взаємовідносин із іншими людьми.

Відсутність оцінок, навпаки, здійснює протилежний вплив. Якщо при цьому педагог одних учнів оцінює, а інших вихованців не оцінює, то це провокує невпевненість, знижує активність, сповільнює загалом їх особистісний розвиток.

4. Психологічні механізми формування особистості

Одне з найважливіших завдань психології виховання полягає у вивченні психологічних механізмів формування особистості, які є необхідною умовою успіху перетворення виховних вимог суспільства у внутрішні регулятори поведінки і діяльності підростаючої особистості.

Виховний вплив – це процес організації сумісної активності вихователя і вихованців щодо здійснення їхніх цілеспрямованих дій, які мають на меті зміну психологічних характеристик вихованців (потреб, мотивації, установок, цінностей та рис характеру) та перебудову поведінки.

Вплив на особистість цілеспрямовано та регульовано здійснюється шляхом використання таких *механізмів*: переконування, навіювання, наслідування, зараження. Виховання передбачає *вплив на емоційну сферу*. Це, зокрема, стосується формування думок, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери.

Психологічні вимоги до форм і методів виховання на різних вікових етапах

Ефективність використання форм і методів виховання значною мірою зумовлюється віковими особливостями становлення особистості, розвитком її інтелектуальної сфери, емоційної вразливості.

Дитячий вік. Доречними є *роз'яснення* правил поведінки, допомога у засвоєнні норм моралі, *наслідування* дорослих, орієнтація на *взірець, схвалення і покарання*.

Дошкільний вік. Діти найкраще сприймають прямий текстовий вплив вихователя у вигляді *вимоги*, яку навіть не потрібно ілюструвати й аргументувати, оскільки діти ще не спроможні це сприйняти й усвідомити. Доцільними є створення

рольових ігор за правилами, *бесіди* про стосунки між людьми, цілеспрямоване керування діяльністю, *поведінкою* з метою засвоєння дітьми найважливіших соціальних функцій.

Молодший шкільний вік. Роль у функціонуванні психіки дитини відіграють наочно-образні пам'ять і мислення, тому велике значення для вихованців починає відігравати *приклад* навколишніх або ж літературних персонажів. Найдоцільнішими тут стають поряд із текстовими контекстні виховні впливи, які базуються на *реальних або художньо відтворених зразках*: включення у *колективну взаємодію*, стимуляція пізнавальної активності і міжособистісного спілкування, *демонстрація вчителем* моральних якостей, орієнтація на *нормативний взірець*, *схвалення* нормативної поведінки, *заохочення* дитини до участі у виховних заходах.

Підлітковий вік. У вихованців підвищена емоційна чутливість, посилена розвитком їхнього абстрактно-логічного мислення, тісно пов'язаного зі здатністю людини виявляти неочевидні факти та їхні зв'язки. Дієвими є *переконання* у необхідності діяти відповідно до норм і правил, *підтримання* бажання стати дорослим, *активізація* розвитку розумових здібностей, трудових умінь та навичок, *схвалення* прагнення до морального та етичного росту, *стимулювання* потреби у самопізнанні та самовизначенні, педагогічна *оцінка* діяльності та поведінки.

Юнацький вік. Допускається використання текстових і підтекстових форм виховного впливу, допомога у *професійному самовизначенні* особистості, *підтримка* у реалізації соціальних функцій, у *моделюванні* життєвого сценарію тощо.

Особливу увагу під час організації виховних впливів слід приділяти використанню змісту провідної діяльності:

– *дошкільний вік* – провідною діяльністю є сюжетно-рольова гра, що моделює життєдіяльність дорослих: мотив одержати схвалення дорослих є найсильнішим у моральній регуляції поведінки;

– *молодший шкільний вік* – провідною діяльністю є навчальна діяльність;

– *підлітковий вік* – провідною діяльністю є інтимно-особистісне спілкування з однолітками і значущим соціалізуючим фактором стає група однолітків. Для підлітків

важливим є вміння вихователя підтримати їхню ініціативу, допомогти їм знайти відповідні засоби щодо реалізації;

– *юнацький вік* – провідною діяльністю є навчально-професійна діяльність. Юнакові потрібно допомогти побачити прояви *моральних* принципів у реальній практиці людських відносин.

Індивідуальний підхід у процесі виховання

Вихователь завжди має справу з конкретною особистістю, яка розвивається та має низку індивідуально-психологічних особливостей. Цим і пояснюється та обставина, що виховні заходи, з успіхом застосовані до одного, можуть не дати очікуваного ефекту, коли їх же застосовують до іншого. Тому виховні заходи загального порядку слід доповнювати індивідуальним підходом. Індивідуальний підхід і виховання в колективі не суперечать один одному. Індивідуальний підхід здійснюється в колективі і за допомогою колективу і в цьому сенсі гармонійно доповнює загальний виховний процес.

Індивідуальний підхід потребує вибору та здійснення таких виховних заходів, які найбільш відповідали б особливостям особистості та стану, в якому особистість у цей час перебуває. Для цього необхідно знати особистість, бачити в кожному індивідуальні, своєрідні риси. Індивідуальний підхід передбачає передусім знання і врахування індивідуальних, специфічних умов, які вплинули б на формування тієї чи іншої риси особистості. Це потрібно знати тому, що тільки розуміючи природу того чи іншого особистісного прояву, можна правильно реагувати на нього.

Індивідуальний підхід передбачає вміння спиратися у виховній роботі на те позитивне, що є в особистості.

5. Корекція порушень поведінки у важковиховуваних дітей

У широкому розумінні *важковиховуваність* є поняття, що пояснює випадки труднощів, з якими стикається вихователь в організації і здійснюванні виховного процесу. У *вужькому розумінні* цей термін використовується для позначення наближеного до норми рівня відхилень у поведінці дитини (на

відміну від правопорушень і патології психічної активності), який потребує відповідної уваги й спеціальних зусиль вихователя для подолання його. Розрізняють *норми біологічні*, які належать до організму людини, *соціальні*, які належать до її поведінки серед інших людей, та *психологічні*, пов'язані з її індивідуально-типологічними проявами як особистості й суб'єкта власної життєдіяльності. Дітей і підлітків, які мають відхилення від загальноприйнятих або статистично достовірних показників норми, але не демонструють ознак психічної патології, у педагогічній практиці зазвичай класифікують як *«важких»*.

Важковиховуваність зумовлює певні *психофізіологічні особливості* дитини (надмірна дратівливість, збудливість нервової системи або, навпаки, високий рівень загальмованості реакцій); *недостатня вікова розвиненість* мотиваційної, афективної та вольової сфер вихованця, його психічних процесів (відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, мислення тощо); *соціально-психологічні вади* розвитку (знижена здатність до вольової адаптації, неадекватна самооцінка й рівень домагань дитини, нерозвиненість здатності до ефективної комунікації, низький ступінь соціалізованості тощо).

Англійські психологи Дж. Хевіт і Р. Дженкінс унаслідок дослідження «важких» дітей також пропонують розрізняти дві категорії важковиховуваних:

– *діти з «соціалізованими формами» антисуспільної поведінки*, які достатньо емоційно врівноважені, завдяки розвиненим механізмам психологічної адаптації досить легко пристосовуються до соціальних норм усередині тих антисуспільних груп друзів або родичів, до яких вони належать;

– *діти з не соціалізованою антисуспільною агресивною поведінкою*, які, як правило, перебувають у поганих стосунках з іншими дітьми, членами своєї сім'ї і мають значні емоційні розлади, які проявляються в негативізмі, агресивності, зухвалості й мстивості.

Психолог Скотт, розвиваючи погляди своїх колег, довів, що категорія соціалізованих «важких» підлітків розпадається ще на дві групи:

– підлітки, які не засвоїли ніякої системи норм поведінки;

– підлітки, які засвоїли антисуспільні форми поведінки.

Він наголошує на тому, що кожна з виділених груп вимагає спеціального підходу. Для першої групи потрібне лише активне педагогічне виховання. Щодо другої групи, то вона, на думку автора, насамперед потребує суто психологічної корекції, після якої ефективними стануть і власне виховні впливи. Особливо продуктивними тут є спеціально організовані форми групової психокорекційної роботи з такими дітьми під керівництвом спеціаліста-психолога або соціального педагога.

Головна мета корекційного процесу щодо важковиховуваних учнів є зменшення частоти прояву форм девіантної поведінки школярів. Корекція розглядається як шлях або засіб запобігання, послаблення девіантних форм поведінки через формування відповідних життєво необхідних якостей у ході навчально-виховного процесу або інших видів діяльності учнів.

Педагог повинен враховувати, що цілі корекції мають формулюватися у позитивній формі; бути реалістичними, оптимістичними, враховувати індивідуальні й психологічні можливості, корелювати з існуючими соціально-педагогічними умовами й мікросоціумом.

Корекція як система повинна мати самостійний вихід, взаємодіяти із середовищем.

Напрями корекційної діяльності з важковиховуваними учнями є такими:

– нормалізація й збагачення відносин із навколишнім світом;

– компенсація недоліків у духовному світі, активізація діяльності дітей у тій сфері, котру вони люблять, у котрій можуть досягти гарних результатів;

– відновлення деформованих позитивних якостей, постійне їх стимулювання; – інтенсифікація позитивного розвитку особистості;

– засвоєння й накопичення соціально цінних досвіду й навичок у різних сферах життя й поведінки; – накопичення здорових звичок і потреб, викорінення негативних.

У межах корекційно-педагогічної діяльності існує певний інструментарій методів, вправ, навіювання, прикладу, стимулювання поведінки й діяльності.

Водночас педагоги й психологи використовують і *специфічні методи корекції* поведінки школярів: дидактичні (роз'яснення, прийоми аргументованої дії); навчання саногенному мисленню (спрямоване на управління собою, саморегуляцію); групової корекції; вирішення конфліктів.

Тема 4. Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу

План лекції

1. Суб'єкти педагогічної діяльності є вчитель і учень, викладач і студент.
2. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії.
3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студентів.
4. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача та студентів.

Ключові слова: суб'єкт, педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, педагогічна взаємодія, діалогічне спілкування.

1. Суб'єкти педагогічної діяльності

Праця є діяльність людини, спрямована на перетворення і освоєння природних і соціальних сил з метою задоволення потреб, в результаті якої створюються матеріальні та духовні цінності, формується сама людина.

Педагогічна діяльність (праця) – особливий вид суспільно корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованої на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей.

Педагогічну діяльність можна представити як сукупність таких взаємодіючих компонентів як: мета діяльності, суб'єкт діяльності (викладач), об'єкт-суб'єкт діяльності (учні), зміст діяльності, способи діяльності, результат діяльності.

Метою професійної педагогічної діяльності є виховання особистості в гармонії з собою і соціумом.

Змістом викладацької діяльності є процес організації навчальної діяльності учнів, спрямованої на засвоєння ними

предметного соціокультурного досвіду як основи та умови розвитку, процес організації власної діяльності.

Засобами діяльності вчителя є: наукові знання, допоміжні засоби (технічні, графічні, комп'ютери), застосування засобів педагогічного впливу, контроль і оцінка педагогічного впливу.

Суб'єктом педагогічної діяльності є вчитель, вихователь.

Об'єкт педагогічної праці – це учень, студент.

Схема 4.1. Складові педагогічної діяльності на об'єкт педагогічної праці

Результатом викладацької діяльності є розвиток учня, його особистісне, інтелектуальне удосконалення, становлення його як особистості, як суб'єкта навчальної діяльності.

Таким чином, діяльність педагога становить неперервний процес вирішення величезної кількості задач різних типів, класів, рівнів.

Залежно від наявності підготовки до педагогічної праці педагогічну діяльність поділяють на професійну та непрофесійну.

Непрофесійна педагогічна діяльність здійснюється без спеціальної професійної підготовки. Як правило, непрофесійною педагогічною діяльністю займаються батьки.

Професійна педагогічна діяльність здійснюється особами зі спеціальною підготовкою. Вона має цілеспрямований характер. На відміну від сімейного навчання і виховання, що органічно з'єднані з життєдіяльністю родини, професійна педагогічна діяльність відділена від повсякденної життєдіяльності дитини.

В умовах контакту найповніше виявляються всі особистісні властивості суб'єктів взаємодії, сам факт її встановлення приносить їм інтелектуальне й емоційне задоволення. Іншими словами, внутрішніми механізмами контакту є емоційні та інтелектуальні співпереживання, сприяння.

2. Характеристика педагогічного спілкування як форма педагогічної взаємодії

Навчальний процес у системі вищої школи відбувається в різних формах його організації, які реалізуються через способи взаємодії викладача зі студентами. Тому потенціал педагогічної взаємодії відкриває широкі перспективи для вдосконалення всієї системи освіти, поліпшення професіоналізму, а також формування нової концепції взаємодії «викладач-студент». У взаємодії викладачів і студентів відбувається духовне збагачення обох сторін, хоча провідна роль належить викладачу, йому належить стратегічна роль у розвитку студентів впродовж професійної підготовки майбутніх фахівців.

Формою навчальної взаємодії та співробітництва викладача і студента є педагогічне спілкування, яке реалізує педагогічні функції і забезпечує активність суб'єктів педагогічного процесу. Педагогічне спілкування поєднує елементи предметно-орієнтованого, особистісно-орієнтованого та соціально-орієнтованого спілкування, тому має специфічні особливості.

Спілкування є процес обміну певними результатами їхньої психічної та духовної діяльності: інформацією, думками, оцінками, почуттями й настановами.

Професійно-педагогічне спілкування в закладах вищої освіти є основою науково-педагогічної діяльності викладача та одним із найголовніших аспектів його професіоналізму та педагогічної майстерності. Педагогічна діяльність пов'язана з досить інтенсивним і майже безперервним професійним спілкуванням. Усі основні форми організації навчального процесу, виховна робота та науково-методична діяльність викладачів у вищій школі підпорядковані педагогічному спілкуванню.

Професійно-педагогічне спілкування має соціальний зміст (спосіб передавання майбутнім фахівцям соціального досвіду та культури) та психологічний зміст (важливим чинником формування особистості студента).

Навчання в університеті є періодом найбільш інтенсивного формування особистості студента. Це період пошуків самоствердження, морального удосконалення, формування соціальної

зрілості, розвитку професійного мислення та образу поведінки, тобто період, який суттєво впливає на всі подальші роки життя.

Педагогічне спілкування виконує наступні *функції*:

- сприйняття, пізнання і розуміння партнера;
- передача інформації та обмін індивідуальним досвідом;
- організація спільної діяльності;
- взаємовідношення між учасниками навчального процесу;
- соціальна самопрезентація.

Цілі професійно-педагогічного спілкування викладача зі студентами:

- інформаційна – взаємний обмін науковою та навчальною інформацією;
- ціннісно-орієнтаційна – передавання професійно важливих норм і цінностей;
- регулятивна – переконання, навіювання для регуляції спільної діяльності;
- соціальна – узгодження спільних дій між суб'єктами педагогічної взаємодії;
- спонукальна – мотивація студента у професійній підготовці, психологічна підтримка, вплив на самовиховання студента.

Педагогічне спілкування є засобом реалізації мети, змісту і прийомів педагогічних впливів, які спрямовані на розвиток особистості студента як майбутнього фахівця. *Майстерність педагогічного спілкування* – одним з найголовніших аспектів професіоналізму викладача, оскільки він формує в майбутнього фахівця комунікативну компетентність, необхідну для вирішення завдань професійно-педагогічної діяльності (вміння розуміти людину, висловлювати свої думки і почуття, регулювати емоційну напругу у взаємодії з колегами).

Викладачеві важливо оволодіти психолого-педагогічною культурою спілкування:

- розуміти психологію студентського віку;
- об'єктивно оцінювати поведінкові реакції, адекватно та емоційно відгукуватися;
- уміти швидко організувати аудиторію, залучити до активної навчальної роботи;

- володіти прийомами стимулювання пізнавальної активності студентів;
- своєчасно корегувати свій комунікативний потенціал відповідно до умов;
- аналізувати процес педагогічного спілкування.

3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студентів

Викладач докладає зусиль для організації педагогічної взаємодії, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних взаєминах та визначає ефективність його педагогічної діяльності. Спілкування за принципом суб'єкт суб'єктної взаємодії вимагає сприймати співрозмовника як індивідуальність зі своїми потребами та інтересами, виявляти співпереживання (емпатію) успіхам та невдачам студентів; визнавати право студента на власну думку та відповідальність за свій вибір.

Педагогічні взаємини викладачів і студентів характеризуються складною структурою, компонентами якої є: мотиваційний (потреба у стосунках); когнітивний (рефлексія стосунків і усвідомлення оптимальних взаємин); емоційний (відчуття психологічної комфортності або напруженості); поведінковий (стиль педагогічного спілкування; спосіб поведінки в конфліктній ситуації).

Існують такі *рівні спілкування*.

Конвенційний рівень, який є повноцінним спілкуванням людей. Цей рівень можна вважати оптимальним для вирішення особистих і міжособистісних проблем у людських контактах.

Стандартизований рівень спілкування характеризується тим, що справжньої ролівої взаємодії між співрозмовниками не відбувається через формальне ставленням.

Ігровий рівень спілкування, на якому партнери мають володіти чималим артистизмом, духовною витонченістю.

Ділове спілкування характеризується бажанням допомогти тому, хто цього потребує, що забезпечує радість спільної роботи або спільної творчості.

Духовне спілкування як вищий рівень людського спілкування. Важливою соціально-психологічною умовою

взаємин викладача зі студентами є сприятливі стосунки членів студентської групи.

Ефективність педагогічної взаємодії залежить від комунікативних здібностей викладача, умінь і навичок успішного спілкування зі студентами. Професійність спілкування викладача виявляється, зокрема, у правильному виборі ним тону висловлювань на адресу студентів.

4. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача та студентів

Організаційно-управлінською основою комунікативної педагогічної взаємодії є педагогічна позиція викладача. У ній поєднується його професійна свідомість і професійна діяльність. На думку відомого українського науковця І. Д. Беха, головними *позиціями викладача у спілкуванні* є розуміння студента, безумовне сприйняття студента як особистості.

Зауважимо, що безумовне сприйняття існує разом з вимогливим ставленням викладача до студентів, демонстрацією власного прикладу, пошуком засобів гармонізації колективних та індивідуальних інтересів.

Незалежно від суті та видів педагогічного спілкування, існують загальні вимоги та умови його ефективності: розвиток культури спілкування та комунікативних здібностей учасників процесу. Під час педагогічної взаємодії виникає особливе спілкування між викладачем і студентом, у якому учасники розкривають свій власний погляд на світ.

5. Протиріччя педагогічної взаємодії та бар'єри в педагогічному спілкуванні, шляхи регулювання

У філософському розумінні протиріччя – взаємодія протилежних, взаємно-зворотних сторін і тенденцій предметів та явищ, які водночас перебувають у внутрішній єдності та є джерелом розвитку об'єктивного світу та його пізнання. У психологічному розумінні – це вияв протилежних інтересів, поглядів і думок.

Протиріччя є рушійною силою розвитку, що містяться в природі педагогічної взаємодії, суб'єкти якої відрізняються за соціальним статусом і реалізують різні соціальні функції.

Нормативність взаємин визначається викладачем, який прагне репрезентувати передусім себе. Тому вони сприймаються студентом як примусові, позбавлені «вільного самовираження».

Якщо ж потребу у взаємодії реалізує студент, зміст її пов'язується переважно з навчально-професійною діяльністю.

Викладачі прагнуть до особистісного спілкування з тими студентами, які «скуто почуваються у групі», оскільки під час такого спілкування студенти більше розкривають свої інтереси та потенційні можливості. Для забезпечення діалогічної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу важливо долати бар'єри професійно-педагогічного спілкування.

Науковці виділяють *типові «бар'єри»*, які трапляються переважно у викладачів-початківців:

- «Бар'єр» невідповідності настанов викладача та мотивів студентів;

- «Бар'єр» побоювання групи;

- «Бар'єр» відсутності контакту;

- «Бар'єр» обмеження функції педагогічного спілкування;

- «Бар'єр» негативного налаштування викладача на певну студентську групу;

- «Бар'єр» побоювання педагогічних помилок.

Серед чинників, що впливають на особливості взаємодії викладачів та студентів, велике значення мають соціальний, психологічний, фізичний і смисловий. Відповідно до зазначеного науковці розрізняють бар'єри:

- соціальний – переважання ролівої позиції викладача в системі педагогічної взаємодії;

- фізичний – велика дистанція між викладачем і студентами, недостатня відкритість у спілкуванні;

- змістовний – перевантаження матеріалу науковими термінами без коментарів;

- естетичний – несприйняття зовнішнього вигляду, особливостей міміки викладача;

- емоційний – невідповідність настрою (негативні емоції), що деформує сприйняття навчального матеріалу;

- психологічний – негативна установка, сформована на підставі попереднього досвіду. Психологічні «бар'єри» спілкування виникають непомітно, і викладач спочатку може не усвідомлювати їх, проте студенти сприймають це одразу, але

якщо «бар'єр» закріпився, то й сам педагог починає відчувати дискомфорт, тривогу, напруженість.

Формою взаємодії, яка допомагає подолати труднощі та усунути «бар'єри» педагогічного спілкування, є діалог.

Діалог – форма безконфліктного, конструктивного спілкування; це вияв поваги і довіри один до одного під час спілкування, коли розмова відбувається на паритетних засадах, обговорюється можливість знайти згоду, визначитися у спільних засобах усунення «бар'єра» спілкування.

Для того, щоб педагогічне спілкування набуло риси діалогічності, вони повинні відповідати таким критеріям:

- визнання рівності особистісних позицій, довіра між партнерами;

- зосередженість викладача на співрозмовникові та взаємовплив поглядів;

- персоніфікована манера висловлювання («Я вважаю»);

- поліфонія взаємодії (пошук рішень з урахуванням думок кожного учасника);

- двоплановість позиції викладача у спілкуванні (викладача одночасно аналізує ефективність власного задуму).

Упродовж діалогу «викладач – студент» важливий психологічний настрій у спілкуванні, розуміння особливого ставлення кожного до конкретної проблеми, викладачеві завжди треба бути послідовно вимогливим, коли питання стосується навчання або моральності студента, культури його поведінки.

Культура педагогічного спілкування викладача полягає в дотриманні деяких правил:

- розуміння студентів та об'єктивна оцінка їх поведінки;

- рефлексія на емоційні стани і поведінку студентів;

- звернення до кожного студента згідно з індивідуальним підходом та норм моралі;

- ретельна підготовка до діалогу з будь-яким студентом;

- дотримання норм педагогічної етики (вимогливість до студентів і до себе).

- визнання свої помилок у взаєминах зі студентами;

- впродовж діалогу уникати звинувачувального тону;

- увага до партнера по діалогу, готовність передбачити можливу реакцію.

Отже, продуктивне професійно-педагогічне спілкування відбувається за умови організації педагогічного процесу на

демократичних засадах, гуманістичного ставлення викладача до студентів, захопленості спільною творчою діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії. Відсутність психологічних «бар'єрів» у педагогічній взаємодії є важливим соціально-психологічним чинником самоактуалізації студентів, відповідального й активного їхнього ставлення до свого професійного зростання.

Тема 5. Психологічні основи освітньої діяльності

План

1. Сучасні стратегії освіти, освітні технології, моделі освіти.
2. Психологічна культура у педагогічній діяльності.
3. Психологічна компетентність педагога.

Ключові слова: освіта, стратегія, модель, технологія, культура, компетентність.

1. Сучасні стратегії освіти, освітні технології, моделі освіти

Реформування освіти України в напрямі інтеграції в європейський освітній простір передбачає розроблення та впровадження інноваційних освітніх систем і технологій. Згідно зі ст. 51 Закону України «Про освіту» серед професійних компетентностей педагогічного працівника є практичні вміння застосування сучасних методів і технологій навчання.

Педагогічна технологія – сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є організаційно-методичним інструментарієм педагогічного процесу.

Сучасна стратегія освіти передбачає впровадження новітніх технологій.

Нова українська школа. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. Одним з ключових моментів НУШ є сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови,

засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

Хмарні технології (англ. Cloud Technology) – це парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання даних. Ця технологія надає користувачам мережі інтернет доступ до комп'ютерних ресурсів сервера та використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу.

Мобільне навчання. Мобільне навчання тісно пов'язане з електронним і дистанційним навчанням, відмінністю є використання мобільних пристроїв.

Навчання проходить незалежно від місця знаходження і відбувається під час використання портативних технологій. Передумови для мобільного навчання було закладено в 70-х роках минулого століття, коли Алан Кей (американський науковець у галузі теорії обчислювальних систем) запропонував використовувати комп'ютер розміром зі звичайну книжку для навчальних цілей.

QR-коди (з англійської Quick Response Code «швидкий відгук») – це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, посилання на сайт чи окрему його сторінку. Зчитування QR-коду здійснюється за допомогою звичайної камери типового смартфона. Для цього на ньому має бути попередньо встановлена відповідна програма-сканер. Принцип такого кодування було створено японською компанією Denso Wave в 1994 р. для потреб машинобудування.

Stem-освіта. Акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки: (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, в якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент + інноваційні технології. Технології використовують навіть у вивченні творчих, мистецьких дисциплін.

Steam-освіта Steam (S – science, T – technology, E – engineering, A – art, M – mathematics) – це сучасний підхід до навчання, який поєднує природничі науки, технології, інженерію, мистецтво і математику. Мета технології – комплексно формувати ключові фахові та соціально особистісні компетентності молоді, які визначають її конкурентоспроможність на ринку праці.

Сторітеллінг (story – історія; telling – розповідати) – це ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами. Він поєднує в собі психологічні, управлінські та інші аспекти і дозволяє не лише ефективно донести інформацію до аудиторії, а й мотивувати її на певні вчинки і отримати максимально високі результати. Ця методика була розроблена та успішно випробувана на особистому досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Armstrong International.

Кейс-метод (або метод конкретних ситуацій, аналіз ситуацій) – це засіб активного проблемно-ситуаційного аналізу, що ґрунтується на навчанні шляхом розв'язування задач-ситуацій (кейсів). Головне його призначення – не надання готових знань, а розвиток в учнів здатності розв'язувати проблеми і знаходити їх рішення самостійно. Батьківщиною методу case-study є Сполучені Штати Америки, а саме школа бізнесу Гарвардського університету.

Кроссенс – це сучасний методичний прийом візуалізації навчального матеріалу. Слово «кроссенс» означає «перетин значень» і створено за аналогією зі словом «кросворд». Ця унікальна ідея належить письменнику, педагогу і математику Сергію Федіну та доктору технічних наук, художнику і філософу Володимирі Бусленку. Кроссенс уперше був надрукований 2002 року в журналі «Наука і життя». Він становить асоціативний ланцюжок, замкнутий у стандартне поле з дев'яти квадратів (як у грі «Хрестики-нулики»).

Фішбоун («риб'яча кістка», «риб'ячий скелет») – спрощена назва методу японського вченого Каору Ісікава. Ця графічна техніка представлення інформації дозволяє образно продемонструвати хід аналізу будь-якого явища через виділення проблеми, з'ясування її причин та підтверджуючих фактів і формулювання висновку з питання.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавим й захоплюючим вивчення предметів, активізує увагу, підвищує інтерес до навчання. В. О. Сухомлинський зазначав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості».

Гейміфікація. Гейміфікація або ігрофікація – це використання окремих елементів ігор у неігрових практиках. Термін «гейміфікація» вперше виник у 1912 р., коли відома компанія «Крекер» у власну продукцію почала вкладати іграшку-сюрприз, що в подальшому стало популярним і серед інших компаній.

Вебквести. У перекладі з англійської мови quest – це пошук, web-павутина, мережа, інтернет. Уперше модель вебквесту була представлена викладачами університету Сан-Дієго Берні Доджем та Томом Марчем у 1995 р. Вебквест визначається ними як «орієнтовна діяльність, де практично вся інформація береться з мережі інтернет». Квести призначені для розвитку в учнів та вчителів вміння аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію.

Квести. Квест (від англ. quest – пошук, adventure – пригода) – пригодницька гра. У педагогічній науці поняття «квест» визначається як технологія, метод чи форма організації дослідницької діяльності, для виконання якої учні здійснюють пошук інформації, аналізують, систематизують її та виконують певні завдання.

Здоров'язберезувальні технології. Однією з 10 ключових компетентностей НУШ є «Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в межах сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя». Біодекатна технологія Біологічно адекватна методика – це сукупність скоординованих дій учителя й учня, спрямованих на активізацію цілісних динамічних образів за навчальними дисциплінами та формування навичок інструментальної роботи з ними. І, як результат, це створення мотивації для пізнавальної діяльності.

Сучасна стратегія освіти передбачає впровадження сучасних моделей освіти. Класифікації моделей освіти

Традиційна класифікація моделей освіти.

1. Модель освіти як державно-відомчої організації. У цьому випадку система освіти розглядається структурами державної влади як самостійний напрям у низці інших галузей народного господарства. Будується вона за відомчим принципом із жорстким централізованим визначенням цілей, змісту освіти,

номенклатури навчальних закладів і навчальних дисциплін того або іншого типу освітньої системи. Крім цього навчальні заклади однозначно підпорядковуються адміністративним органам і контролюються ними.

2. Модель розвиваючої освіти. Ця модель передбачає організацію освіти як особливої інфраструктури через широку кооперацію діяльності освітніх систем різного рангу, типу та рівня. Така побудова дає змогу забезпечувати та задовольняти потреби різних верств населення країни в освітніх послугах; швидко вирішувати освітні завдання й забезпечувати розширення спектру освітніх послуг.

3. Традиційна модель освіти (Ж. Мажо, Л. Кро, Ж. Капель, Д. Равич, Ч. Фінн та ін.) – це модель систематичної академічної освіти як способу передачі молодому поколінню універсальних елементів культури минулого, роль якого зводиться в основному до відтворення культури минулого. Основну роль освіти традиціоналісти вбачають у тому, щоб зберігати й передавати молодому поколінню елементи культурної спадщини людської цивілізації. Передусім під цим мається на увазі різноманіття знань, умінь і навичок, ідеалів і цінностей, що сприяють як індивідуальному розвитку людини, так і збереженню соціального порядку. Відповідно до концепції традиціоналізму освітня система повинна переважно вирішувати завдання формування базових знань, умінь і навичок, що дають змогу індивіду перейти до самостійного засвоєння знань, цінностей та умінь більш високого рангу, порівняно з уже засвоєними.

4. Раціоналістична модель освіти (П. Блум, Р. Ганьє, Б. Скіннер та ін.) передбачає таку її організацію, яка передусім за все забезпечує засвоєння знань, умінь, навичок і практичне пристосування молодого покоління до наявного суспільства. У такої моделі забезпечується передача-засвоєння тільки таких культурних цінностей, які дозволяють молодій людині безболісно вписуватися в існуючі громадські структури. Крім цього будь-яку освітню програму можна перевести в «поведінковий» аспект знань, умінь і навичок, якими слід оволодіти учню. В ідеології сучасної раціоналістичної моделі освіти центральне місце посідає біхевіористська (від англ. behavior – поведінка) концепція соціальної інженерії. Раціоналісти виходять з порівняно пасивної ролі учнів, які, отримуючи певні знання, уміння та навички, набувають таким

чином адаптивний «поведінковий репертуар», необхідний для адекватного життєустрою відповідно до соціальних норм, вимог та очікувань суспільства. У раціоналістичній моделі немає місця таким явищам, як творчість, самостійність, відповідальність, індивідуальність, природність тощо.

Таким чином, поведінкові цілі вносять в освітній процес дух вузького утилітаризму й нав'язують учителю негнучкий і механічний спосіб дій, що знижує його цінність. Ідеалом у цьому випадку стає точне проходження написаним шаблоном, і діяльність учителя перетворюється на натаскування учнів. І внаслідок цього такі проблеми, як творчий характер не тільки навчання, але й викладання, навіть не обговорюються.

5. Феноменологічна модель освіти (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та ін.) передбачає персональний характер навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів, дбайливе й шанобливе ставлення до їхніх інтересів і потреб. Його представники відкидають погляд на школу як на «освітній конвеєр». Освіту вони розглядають як гуманістичну в тому сенсі, щоб вона найбільш повно й адекватно відповідала справжній природі людини, допомогла їй знайти те, що в ній уже закладено природою, а не «відливати» в певну форму, вигадану кимось заздалегідь, апіорі. Педагоги цієї орієнтації створюють умови для самопізнання й підтримки унікального розвитку кожного учня у відповідності з успадкованою ним природою, надають якнайбільше свободи вибору й умов для реалізації дитиною своїх природних потенціалів і самореалізації. Прихильники цього напрямку відстоюють право індивіда на автономію розвитку й освіти.

6. Неінституціональна модель освіти (П. Гудман, І. Ілліч, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Дж. Холт, Л. Бернар та ін.) орієнтована на організацію освіти поза соціальними інститутами, зокрема школами й вищими навчальними закладами. Це освіта на «природі», за допомогою Internet, в умовах «відкритих шкіл», дистантне навчання тощо.

7. Інноваційні освітні системи в Україні. Модель «Крок за кроком» Автор: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Тема дослідно-експериментальної роботи: «Експериментальна апробація програми всебічного розвитку дитини «Перші кроки» Міжнародного фонду «Відродження» в умовах шкіл України». Програмою передбачено тематичне навчання, інтеграцію змісту

різних предметів навколо певної теми, цікавої для учнів. Вчителями оцінюється передусім рівень розвитку школярів. Темі визначаються вчителями після обговорення з учнями та батьками.

2. Психологічна культура в педагогічній діяльності

Під психологією педагогічною культурою розуміється ступінь досконалості в оволодінні педагогічною діяльністю, досягнутий рівень розвитку особистості людини як викладача. Педагогічна культура є специфічним проявом загальної культури в умовах навчально-виховного процесу.

Педагогічна культура – це гармонія високорозвиненого педагогічного мислення, знань, почуттів і професійної творчої діяльності, що сприяє ефективній організації педагогічного процесу. Схарактеризовано основні компоненти педагогічної культури викладача ЗВО: культура педагогічного мислення, духовно-моральна культура, культура спілкування. Під педагогічним мисленням розуміється особливий стиль професійного мислення педагога, що реалізується в інтелектуальній і практичній діяльності та приводить до ефективної роботи освітнього процесу. Духовно-моральна культура педагога – це інтегральна система особистісних і професійних якостей особистості, таких як духовність, моральна свідомість, професійна етика, що сприяють активній професійній діяльності викладача з метою формування моральних якостей у студентів. Щодо третього компонента, то немає сумніву, що основним завданням педагогічного спілкування є встановлення, налагодження та підтримання взаємовідносин із колегами та студентами. І характер взаємин педагога з тими, з ким він змушений контактувати під час виконання своєї професійної діяльності, безпосередньо впливає на її успішність та ефективність.

3. Психологічна компетентність педагога

Професійно-педагогічна компетентність вчителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних

якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення).

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. «Компетентність» визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбуваються через здобуття нею необхідних компетенцій, що є метою професійної підготовки фахівців.

Професійно-педагогічна компетентність вчителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення).

Схема професійної компетентності

Зміст теоретичної готовності вчителя виявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Педагогічні уміння – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Частина цих дій може бути автоматизованою (навички).

Аналітичні уміння передбачають уміння аналізувати педагогічні явища; осмислювати роль кожного елемента в структурі цілого та взаємодії з іншими. Знаходити в педагогічній теорії положення, висновки, закономірності, правильно діагностувати педагогічне явище; знаходити способи оптимального виконання педагогічних завдань.

Прогностичні уміння передбачають управління педагогічним процесом; чітку уяву с свідомості вчителя, педагогічне прогнозування результатів педагогічного процесу; оволодіння прогностичними методами, висунення гіпотез, тощо.

Проєктивні уміння забезпечують конкретизацію цілей навчання та виховання і поетапну їх реалізацію.

Рефлексивні уміння передбачають здійснення педагогом контрольно – оціночної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення і аналіз власних дій.

Зміст практичної готовності вчителя виражається у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські і комунікативні уміння.

Організаторські уміння передбачають залучення студентів до різних видів діяльності й організацію діяльності колективу, яка перетворює його із об'єкта в суб'єкт виховання. Організаторські уміння педагога бувають мобілізаційними, інформаційними, розвивальними та орієнтаційними.

Мобілізаційні уміння вчителя обумовлені привертанням уваги учнів і розвитком у них стійких інтересів до навчання, праці та інших видів діяльності.

Інформаційні уміння пов'язані з безпосереднім викладом навчальної інформації, з методами її отримання та обробки.

Розвивальні уміння передбачають визначення «зони найближчого розвитку» окремих учнів, класу в цілому.

Орієнтаційні уміння спрямовані на формування морально-ціннісних установок вихованців і наукового світогляду;

організацію спільної творчої діяльності, яка розвиває соціально-значущі якості особистості.

Комунікативні уміння вчителя – це взаємопов'язані групи перцептивних умінь, власне умінь спілкування (вербального) та умінь і навичок педагогічної техніки.

Перцептивні уміння допомагають розуміти інших (учнів, учителів, батьків). Для цього необхідно вчити проникати в індивідуальну суть іншої людини, визначити її ціннісні орієнтації, які знаходять вираження в її ідеалах, потребах, інтересах.

Уміння педагогічного спілкування є уміння розподіляти увагу та підтримувати її стійкість; обирати відповідно до класу й окремих учнів найдоцільніші способи поведінки звертань; аналізувати вчинки вихованців, визначати мотиви, якими вони керуються, їхню поведінку в різних ситуаціях.

Професійна компетентність учителя обумовлює його педагогічну майстерність. Значущість педагогічної компетентності для педагогічної діяльності зумовлюється її функціями.

До них належать такі функції:

- педагогічного самовизначення;
- педагогічного самомотивування;
- педагогічного самонавчання та самовдосконалення;
- педагогічна самореалізація.

Врахування даних функцій у процесі формування педагогічної компетентності забезпечить успішне вирішення мети і завдань професійної підготовки майбутніх фахівців.

Принципи формування педагогічної компетентності:

1. Принцип гуманізму – створення умов для формування кращих якостей та здібностей студента; гуманізація взаємин між викладачами і вихованцями, повага до особистості майбутнього спеціаліста, розуміння його запитів, інтересів, гідності; виховання гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

2. Принцип демократизації – усунення авторитарного стилю у спілкуванні. Сприйняття особистості майбутнього вчителя як вищої соціальної цінності, визначення його права на свободу, на розвиток педагогічних здібностей.

3. Принцип компетентності – створення умов для розвитку необхідних структурних елементів педагогічної компетентності випускника.

4. Принцип педагогічної творчості – створення умов для розвитку індивідуально-особистісної творчості.

5. Принцип проблемності передбачає орієнтацію майбутнього фахівця на вирішення реальних педагогічних проблем.

6. Принцип реалізму передбачає орієнтованість випускника педагогічного закладу на досягнення реальних педагогічних цілей, оволодіння необхідними для цього засобами та методами.

7. Принцип педагогічного саморозвитку передбачає орієнтацію випускника на створення умов для стабільного задоволення власних духовних та педагогічних потреб у саморозвитку та самореалізації. Професійна підготовка майбутніх учителів буде ефективною, якщо вона здійснюється в комплексі зазначених підходів і принципів і має цілісний характер.

8. Принцип орієнтації на особистість – вибір змісту методів, форм навчання спирається на природну схильність студентів до пізнання, цілеспрямовано актуалізує їхні духовні потреби та інтереси, сприяє їх духовній самореалізації.

9. Принцип технологічної єдності процесу навчання, використання нових технологій навчання.

10. Принцип діалогізації навчання – відмова від монологізму як соціально-орієнтованого спілкування – діалогу; розвиток у студентів уміння бачити сильні та слабкі аспекти співрозмовника, критично ставитись до отриманої інформації, розрізняти упереджену неупереджену інформацію, виявляти розбіжності в позиціях учасників діалогу та розуміти позицію співрозмовника.

Модель педагогічної компетентності

У науковій літературі розглядають різні варіанти класифікацій видів педагогічної компетентності, які виявляють її структурність, багатогранність, відображають зв'язок з різними галузями науки.

Отже, сучасні дослідники визначають такі види компетентностей, а саме: загальнопедагогічну, соціальну, психологічну, комунікативну, конфліктологічну, правову. Вони пов'язані з вимогами до його знань та особливостями професійної діяльності.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Перелік тем, винесених на семінарські та практичні заняття

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за денною формою навчання, за кошти фізичних або юридичних осіб)

Тема 1. Педагогічна психологія як галузь психологічної науки та навчальна дисципліна

Навчальна мета: з'ясувати особливості предмета, завдань та основних розділів педагогічної психології, засвоїти специфіку основних груп методів педагогічної психології, основні етапи розвитку.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Методичні вказівки: під час виконання завдань студентам необхідно звернути увагу на те, яку роль відіграє педагогічна психологія в закономірностях процесу засвоєння людиною соціального досвіду в умовах освітнього процесу. Звернути увагу на специфіку предмету педагогічної психології та її взаємозв'язок з іншими науками про людину.

Навчальні питання до семінарських занять (4 год).

До семінарського заняття 1:

1. Предмет педагогічної психології, її структурні компоненти.

2. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками.

3. Завдання педагогічної психології.

4. Система понять педагогічної психології.

5. Актуальні тенденції розвитку сучасної освіти.

До семінарського заняття 2:

1. Методи педагогічної психології.

2. Етапи становлення педагогічної психології.

3. Актуальні тенденції розвитку сучасної освіти.

4. Загальна характеристика педагогічної діяльності.

5. Психологія педагогічної оцінки, її функції та види.

Завдання до практичного заняття (2 год).

Під час практичного заняття:

1. *Визначити*, що таке проблемне навчання та його особливості.

Заздалегідь студентам дається завдання підготувати матеріал для заняття традиційного викладу та проблемного навчання.

Час повідомлення до 5 хвилин.

2. Доведіть, що психологічна спостережливість – складова педагогічної майстерності вчителя.

3. Дайте порівняльну характеристику методів спостереження та експерименту в педагогічній психології.

4. Побудуйте опорну схему та відтворіть у ній структуру проблемного та традиційного навчання. Проаналізуйте.

Методика організації групи: група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких по чергово висловлює свою думку.

5. Скласти узагальнену таблицю чи структурну блок-схему за темою 1.

Теми рефератів.

1. Чим відрізняються предмет вивчення педагогічної психології та предмет педагогіки?

2. Які з методів збору фактичних даних є найбільш важливими для педагогічної психології?

3. Як Ви оціните ідею розподілу дітей за їх інтелектуальними здібностями за допомогою психологічних тестів з тим, щоб навчати їх у подальшому за навчальними програмами різної складності. Аргументуйте свою точку зору.

Матеріально-технічне забезпечення

Сучасна комп'ютерна техніка та мультимедійні засоби, презентації, схеми, плакати, таблиці.

Рекомендована література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.2021

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.

3. Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної

та заочної форм навчання) / уклад. Н.Г. Кошелева. Дніпро, ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

4. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://lukul.kyiv.ua/

Тема 2. Психологія навчальної діяльності

Навчальна мета: з'ясувати психологічні особливості навчання, засвоїти систему понять із теми. Розкрити основні характеристики різних типів навчання, навчитися використовувати отриману інформацію у освітньому процесі. Усвідомити зв'язок між характеристиками і типом навчання, умовами ефективності навчання всіх типів школярів.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: Розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Методичні вказівки: у процесі самостійного виконання завдань з цієї теми студентам необхідно розглянути та проаналізувати наукові погляди на навчання, розв'язання проблем навчання. Звернути увагу на процес засвоєння знань та їх відмінність від учіння. Необхідно розглянути розмаїття сучасних психологічних теорій навчання, які можна диференціювати з позиції певних загальних критеріїв. Особливу увагу потрібно звернути на інноваційні технології навчання, які співіснують у світовому дидактичному просторі поряд із традиційною технологією організації освітнього процесу, та розглянути розгорнену характеристику видів сучасного навчання. Під час вивчення цієї теми студентам необхідно звернути увагу, що на успішність навчання впливає сам навчальний матеріал, його складність і значущість, правильно

відібрані методи навчання, особливості навчальних планів і програм. Особливу увагу потрібно зосередити на особистості дитини та вчителя.

Навчальні питання до семінарських занять (4 год).

До семінарського заняття 1:

1. Теоретичні принципи діяльнісної теорії навчання.
2. Традиційне навчання та його характеристики.
3. Концепція проблемного навчання.
4. Психологічна сутність програмованого навчання.

До семінарського заняття 2:

1. Інноваційні технології навчання.
2. Індивідуальний підхід у організації навчання.
3. Психологічні основи диференціації навчання.
4. Особливості навчання обдарованих та невстигаючих

учнів.

5. Психологічні основи педагогічного контролю та оцінювання.

Питання до дискусії:

1. Прокоментуйте висловлювання філософів. Які закономірності педагогічної психології навчання відображені в цих сентенціях? Аргументуйте свою думку.

Корисніше знати кілька мудрих правил, які завжди могли б слугувати тобі, ніж вивчитися багатьом речам, які для тебе некорисні.

Сенека Луцій Аней-молодший (біля IVст. до н.е., Давній Рим):

Учіння без роздумів марне, але й роздуми без учіння небезпечні.

Конфуцій (V ст. до н.е., Давній Китай):

Швидке накопичення знань, набутих при занадто малій самостійній участі, не дуже плідне. Ученість також може родити лише листя, не даючи плодів.

Ліхтенберг Георг Крістоф (XVIII ст., Німеччина).

2. Учителі стверджують: якщо учень не хоче вчитися, то його неможливо навчити. Чи погоджуєтесь ви з цим? Чи буде взагалі відбуватися засвоєння знань у ситуації, коли є навчання, проте немає учіння? Який вихід з цієї ситуації ви можете запропонувати?

3. За яких умов контроль виконує мотиваційну та закріплюючу функції? Наведіть приклади. Які ще функції може виконувати контроль у навчанні?

Завдання до практичних занять (8 год).

До практичного заняття 1:

1. Розглянути й визначити сутнісні характеристики психологічної науки інноваційних педагогічних моделей і технологій;

2. Провести порівняльний аналіз інноваційної та традиційної педагогічної діяльності.

Методика організації групи

Група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких почергово висловлює свою думку.

Завдання до практичного заняття 2:

1. Скласти узагальнюючу таблицю за темою: «Виникнення та історія педагогічної психології».

2. Скласти структурну блок-схему за темою: «Характеристики психологічної науки інноваційних педагогічних моделей і технологій».

3. Проаналізуйте психолого-педагогічні умови формування мотиваційного компоненту навчальної діяльності школярів із різною успішністю.

Завдання до практичного заняття 3:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.

2. Заповніть порівняльну таблицю основних концепцій навчання.

3. Проаналізуйте психолого-педагогічні умови формування мотиваційного компоненту навчальної діяльності школярів з різною успішністю.

Завдання до практичного заняття 4:

1. Визначте специфіку розвитку школи та педагогічної думки в Київській Русі.

2. Проаналізуйте педагогічну спадщину українських науковців: Г. С. Сковороди.

Матеріально-технічне забезпечення

Сучасна комп'ютерна техніка та мультимедійні засоби, презентації, схеми, плакати, таблиці.

Рекомендована література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021 https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.

3. Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н.Г. Кошелева. Дніпро, ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

4. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://lukl.kyiv.ua/

Тема 3. Психологічні засади виховної роботи

Навчальна мета: з'ясувати психологічні особливості виховання, засвоїти систему понять із теми. Розкрити основні характеристики механізмів виховання, навчитися використовувати отриману інформацію у освітньому процесі. Усвідомити зв'язок між характеристиками особистості й типом виховання, умовами ефективності виховання.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Методичні вказівки: у процесі самостійного виконання завдань з цієї теми студентам необхідно звернути увагу на виховання – основну ланку соціалізації, що пов'язане з навчанням і є складовою частиною системи суспільної освіти, в межах якої здійснюється спрямована соціалізація людського

індивіду. Знати що предметом психології виховання є дослідження психологічних закономірностей формування особистості в умовах цілеспрямованої організації педагогічного процесу, тобто вивчення процесів, які здійснюються під час взаємодії вихователя та вихованця, а також дослідження взаємодії між вихованцями.

Навчальні питання до семінарських занять (4 год).

До семінарського заняття 1:

1. Психологічні теорії виховання.
2. Методологічні та методичні принципи виховного впливу.
3. Виховання як процес формування цілісної особистості.
4. Механізми виховного впливу.

До семінарського заняття 2:

1. Особливості виховного процесу на різних етапах онтогенезу.

2. Психологічні аспекти самовиховання.
3. Критерії та рівні вихованості особистості.
4. Корекція порушень поведінки дітей. Важковиховуваність.

Питання для дискусії:

1. У чому полягає психологічний зміст виховання?
2. Що таке ефективний виховний вплив? Поясніть свою думку.
3. Прокоментуйте висловлювання. Про які закономірності виховання йдеться у висловлюваннях?

Виховати людину інтелектуальною, не виховавши її морально, – означає виростити загрозу для суспільства. Рузвельт Теодор (XX ст., США).

Батьки, схвалюючи примхи дітей, псують у них природні задатки, а потім дивуються, що вода, джерело якої вони самі отруїли, має гіркий смак. Локк Джон (XVII ст., Англія).

Питання до практичних завдань (4 год).

Завдання до практичного завдання 1:

1. Проаналізуйте визначення поняття «виховання», надані в сучасній психолого-педагогічній літературі.
2. Виділіть ключові характеристики цього поняття.

Виховання – це діяльність із передання новим поколінням суспільно-історичного досвіду; планомерний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування конкретних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій,

що забезпечують потрібні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя та виробничої праці.

Виховання – це цілеспрямований вплив (у процесі навчання, паралельно з ним і поза ним) на людину з метою сформувати в неї певні (такі, що розглядаються суспільством у кожний історичний період його розвитку як соціально значущі позитивні) ціннісні орієнтації, принципи поведінки, системи оцінок тощо, виражене ставлення до себе, до інших людей, до суспільства, до світу.

Завдання до практичного завдання 2:

1. Проаналізуйте ситуацію. Які виховні заходи, на ваш погляд, слід застосувати класному керівнику?

Учитель ставить незадовільну оцінку відмінниці, яка відмовляється відповідати на уроці із солідарності з іншими учнями класу. Обурений батько (мати) приходять до школи та вимагає роз'яснень вчителя.

Змодельуйте діалоги в системах: «учитель-батько (мати)», «учитель-учениця».

2. Проаналізуйте ситуацію. У чому причини негативної оцінки класних годин учнями? Яким має бути слово вчителя на виховних годинах? Якою ви бачите роль учнів у підготовці класної години?

Про що шкодувати? Прийде наша «класна» та почне: «Чому підлогу вчора погано вимили? Скільки двійок встигли отримати? Хто це так волав минулої перерви?» Набридло!

3. Визначте, які бар'єри сімейного виховання існують.

Додаткові питання:

Опрацюйте питання та підготуйте доповідь або реферат за темами (на вибір).

1. Історія психології виховання як розділу педагогічної психології. Вчинок як одиниця моральної поведінки особистості. Проблеми сім'ї у вихованні дітей. Профілактика девіантної поведінки школярів.

2. Ознайомтеся з методикою «Карта спостережень Д. Стотта».

Матеріально-технічне забезпечення

Сучасна комп'ютерна техніка та мультимедійні засоби, презентації, схеми, плакати, таблиці.

Рекомендована література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.

3. Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н.Г. Кошелева. Дніпро, ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

4. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. – 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://luki.kyiv.ua/

Тема 4. Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу

Навчальна мета: з'ясувати психологічні особливості виховання, засвоїти систему понять із теми. Розкрити основні характеристики механізмів виховання, навчитися використовувати отриману інформацію у освітньому процесі. Усвідомити зв'язок між характеристиками особистості і типом виховання, умовами ефективності виховання.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Методичні вказівки: під час вивчення цієї теми та підготовки самостійних завдань студентам необхідно звернути увагу на загальну характеристику педагогічної діяльності, як цілеспрямований виховний і навчаючий вплив вчителя на учнів з метою особистісного, інтелектуального та діяльнісного його

розвитку, а також основа його саморозвитку. Особливу увагу слід звернути на стиль діяльності, що обумовлюється специфікою самої діяльності та індивідуально-психологічними особливостями її суб'єкта.

Навчальні питання до семінарських занять (4 год).

До семінарського заняття 1:

Підготувати тези відповідей на такі питання:

1. Суб'єкти педагогічної діяльності.
2. Педагогічна діяльність як область труднощів.
3. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача і студентів.

До семінарського заняття 2:

1. «Бар'єри» у педагогічних взаємодіях, спілкуванні та освітній діяльності.
2. Характеристика педагогічного спілкування як форми педагогічної взаємодії.
3. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача і студентів.

Завдання до практичних занять (8 год).

Завдання до практичного заняття 1:

Розробити програму всебічного розвитку дитини «Крок за кроком» (авторство Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження»).

Завдання до практичного заняття 2:

1. Розробити програму вивчення мотивації до навчання студентської молоді.
2. Проаналізувати літературу до теми 4.

Завдання до практичного заняття 3:

Проаналізувати конфліктні ситуації в студентських групах.

Методика організації роботи.

Студентська група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких почергово висловлює свою думку.

Завдання до практичного заняття 4:

1. Скласти узагальнюючу таблицю чи структурну блок-схему за темою 4.
2. Психологічна структура та функції педагогічної діяльності.
3. Стили, такт педагогічної діяльності та спілкування.

Питання до дискусії:

1. Стилi, такт педагогiчної дiяльностi та спiлкування.
2. Авторитет педагога та види педагогiчного авторитету.

Матерiально-технiчне забезпечення

Сучасна комп'ютерна технiка та мультимедiйнi засоби, презентацiї, схеми, плакати, таблицi.

Рекомендована лiтература

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.

2. Калениченко Р. А. Педагогiчна психологiя : навч. посiб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.

3. Педагогiчна психологiя : навч.-метод. посiб. (для здобувачiв вищої освiти першого (бакалаврського) рiвня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н. Г. Кошелева. Днiпро, ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

4. Педагогiчна психологiя : методичнi вказiвки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. – 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні @онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://lukl.kyiv.ua/

Тема 5. Психологічні основи освітньої діяльності

Навчальна мета: з'ясувати психологічні основи освітньої діяльності, засвоїти систему понять з теми.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Методичні рекомендації: у процесі підготовки до питань і виконання завдань самостійної роботи слід звернути увагу на психологічна структуру та функції освітньої діяльності,

професійну мотивацію педагогічної діяльності, психологічні основи освітніх технологій.

Навчальні питання до семінарських занять (4 год).

До семінарського заняття 1:

1. Сучасні стратегії освіти, освітні технології, моделі освіти.

2. Психологічна структура та функції освітньої діяльності.

3. Професійна мотивація педагогічної діяльності.

4. Професійні кризи.

До семінарського заняття 2:

1. Психологічна культура в педагогічній діяльності.

2. Психологічна компетентність педагога.

3. Психологічні основи емоційної саморегуляції в педагогічній діяльності.

Завдання до практичних занять (8 год).

Завдання до практичного заняття 1:

1. Дібрати психодіагностичні методики для дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

2. Провести пілотну процедуру дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

Завдання до практичного заняття 2:

1. Обробити й проаналізувати отримані результати дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання.

2. Узагальнені висновки щодо результатів дослідження рівня психологічної готовності педагога до професійно-особистісного зростання. Презентувати в групі (навчальний проект).

Методика організації групи

Група ділиться на дві підгрупи, кожна з яких по чергово висловлює свою думку.

Завдання до практичного заняття 3:

Проаналізувати літературу з теми 5.

Завдання до практичного заняття 4:

Скласти узагальнюючу таблицю чи структурну блок-схему за темою 5.

Питання для дискусії:

Причини міжособистісних конфліктів в освітньому середовищі.

Умови попередження конфліктів.

Матеріально-технічне забезпечення

Сучасна комп'ютерна техніка та мультимедійні засоби, презентації, схеми, плакати, таблиці.

Перелік тем, винесених на семінарські та практичні заняття

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за заочною формою навчання, за кошти фізичних або юридичних осіб)

Тема 2. Психологія навчальної діяльності

3 навчальної дисципліни: «Педагогічна психологія»

Категорія здобувачів вищої освіти: здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Психологія» (053) ступінь вищої освіти – бакалавр.

Навчальна мета: засвоєння психологічних закономірностей і механізмів навчання й виховання та психології педагогічної діяльності. Формування понятійно-категоріального апарату в межах тем, а також систематизованих стійких знань щодо дисципліни педагогічної психології.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор з динаміками.

Наочні засоби: презентація, відео фрагменти для аналізу, програми навчальної дисципліни, конспект лекції, методичні рекомендації.

Навчальні питання до семінару (4 год.)

Підготувати тези відповідей до питань:

1. Поняття про учіння, навчання, навчальну діяльність.

Визначити:

2. Навчальна діяльність як вид діяльності. Психологія типів і видів навчальної діяльності.
3. Загальні закономірності мотивації навчання.
4. Контроль, самоконтроль, оцінка, самооцінка в структурі навчальної діяльності.

Хід заняття:

1. Перевірка питань, завдань з метою діагностики рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до роботи над навчальною дисципліною.
2. Аналіз загальних закономірностей мотивації навчання.
3. Групове обговорення типів і видів навчальної діяльності. Перегляд відеофрагменту з навчального фільму.
4. Відповіді слухачів та обговорення.

Контрольне опитування

1.	Обмін інформацією щодо особистісно-зорієнтованого навчання	
2.	Аналіз шляхів забезпечення особистісно-зорієнтованого навчання	
3.	Обговорення індивідуалізації та диференціації навчання	
4.	Тактика визначення поняття індивідуалізації та диференціації навчання	
5.	Визначення тенденції розвитку сучасної освіти	

Підведення підсумків семінару за темою 2, оголошення оцінок.

Рекомендована література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.
2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.
3. Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н.Г. Кошелева. Дніпро, ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.
4. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://luki.kyiv.ua/

Тема 3. Психологічні засади виховної роботи

З навчальної дисципліни: «Педагогічна психологія»

Категорія здобувачів вищої освіти: здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Психологія» (053) ступінь вищої освіти – бакалавр.

Навчальна мета: засвоєння психологічних закономірностей та механізмів навчання і виховання та психології педагогічної діяльності. Формування понятійно-категоріального апарату в межах тем, а також систематизованих стійких знань щодо дисципліни педагогічної психології.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор з динаміками.

Наочні засоби: презентація, відеофрагменти для аналізу, програми навчальної дисципліни, конспект лекції, методичні рекомендації.

Навчальні питання до семінарського заняття – 4 год.

Під час семінарського заняття розглянути:

1. Поняття виховання. Психологічні теорії виховання.
2. Психологічні механізми виховання.
3. Особливості виховання в дошкільному та молодшому шкільному віці.

Питання до обговорення:

1. Психологічні особливості виховання підлітків і юнаків.
2. Роль сім'ї у вихованні дитини.
3. Типи сімейного виховання.
4. Самовиховання особистості: засоби, методи, засоби.

Хід заняття:

1. Перевірка питань, завдань з метою діагностики рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до роботи над навчальною дисципліною.

2. Аналіз поняття «виховання».

3. Групове обговорення психологічних механізмів виховання. Перегляд відео фрагменту з навчального фільму.

4. Відповіді слухачів та обговорення.

5. Аналіз психологічних основ самовиховання особистості.

Завдання до практичного заняття – 2 год.

Проаналізувати:

1. Психологічні механізми формування особистості.

2. Принципи особистісно-орієнтованого підходу в навчанні та вихованні.

Визначити:

3. Виховні позиції педагога та психологія виховного впливу на особистість дитини (за І. Д. Бехом).

4. Скласти узагальнену таблицю чи структурну блок-схему за темою 3.

Контрольне опитування

1.	Обмін інформацією щодо завдань психології виховання
2.	Аналіз шляхів забезпечення психологічного підходу до формування самостійності дитини
3.	Обговорення принципів виховання
4.	Тактика визначення психологічних механізмів формування особистості
5.	Визначення тенденції основ самовиховання

Рекомендована література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4

3. Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н.Г. Кошелева. Дніпро, ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

4. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://luki.kyiv.ua/

Тема 4. Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу

З навчальної дисципліни: «Педагогічна психологія»

Категорія здобувачів вищої освіти: здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Психологія» (053) ступінь вищої освіти – бакалавр

Навчальна мета: засвоєння психологічних закономірностей і механізмів навчання й виховання та психології педагогічної діяльності. Формування понятійно-категоріального апарату в межах тем, а також систематизованих стійких знань щодо дисципліни педагогічної психології.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду.

Розвивальна мета: розвивати професійне мислення, прагнення до постійного самовдосконалення, самоосвіти.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор з динаміками.

Наочні засоби: презентація, відео фрагменти для аналізу, програми навчальної дисципліни, конспект лекції, методичні рекомендації.

Навчальні питання до семінарських занять (4 год)

Семінарське заняття 1–2 год.

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика педагогічної діяльності та особистості вчителя.
2. Поняття про індивідуальний стиль педагогічної діяльності.
3. Характеристика індивідуальних стилів педагогічної діяльності.

Семінарське заняття 2–2 год.

1. Педагогічні здібності, їх види та структура.

2. Психологічні особливості та стилі педагогічного спілкування.

3. Бар'єри спілкування вчителя з учнями.

4. Психологія педагогічної оцінки, її функції та види.

Хід заняття:

1. Перевірка питань, завдань з метою діагностики рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до роботи над навчальною дисципліною.

2. Аналіз поняття про індивідуальний стиль педагогічної діяльності.

3. Групове обговорення психологічних особливостей та стилі педагогічного спілкування.

4. Перегляд відео фрагменту з навчального фільму.

5. Відповіді слухачів та обговорення.

6. Аналіз психологічних основ індивідуалізації та диференціації навчання

7. Творче завдання. Виконуються у вигляді повідомлення:

«Основні тенденції сучасної освіти та їх вплив на характер навчального процесу».

Контрольне опитування

1.	Обмін інформацією щодо загальної характеристики педагогічної діяльності та особистості вчителя
2.	Аналіз понять щодо індивідуального стилю педагогічної діяльності
3.	Обговорення принципів виховання
4.	Тактика визначення бар'єрів спілкування вчителя з учнями
5.	Визначення педагогічних здібностей, їх види та структура

Підведення підсумків семінару за темою 4, оголошення оцінок.

Рекомендована література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.

2. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.

3. Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н. Г. Кошелева. Дніпро, ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

4. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. 44 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://luki.kyiv.ua/

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

*(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр за денною/
заочною формою навчання, за кошти фізичних
або юридичних осіб)*

Самостійна робота студентів становить таку форму організації освітнього процесу, за якої особа, яка навчається, виконує певний комплекс завдань, під керівництвом науково-педагогічного працівника, але без його безпосередньої участі.

Самостійна робота студентів повинна характеризуватися такими головними ознаками:

1. Бути виконаною особисто студентом.
2. Бути закінченою розробкою, де розкриваються та аналізуються актуальні проблеми з певної теми або її окремих аспектів.
3. Студент повинен демонструвати достатній рівень компетентності в межах питань, які досліджуються.
4. Самостійна робота повинна мати навчальну, наукову та (або) практичну спрямованість і значимість.
5. Самостійна робота повинна мати елементи новизни.
6. Письмові види самостійної роботи мають бути оформлені відповідно до вимог.

Додаткова самостійна робота спрямована на поглиблення і закріплення знань студентів, розвиток аналітичних навичок з предмета навчальної дисципліни. Вона може включати такі види робіт:

- науково-дослідницька робота, участь у наукових конференціях, турнірах, семінарах і олімпіадах;
- аналіз наукових публікацій з визначеної викладачем теми;
- аналіз статистичних і фактичних матеріалів за заданою темою, проведення розрахунків, складання схем і побудова моделей на основі статистичних матеріалів;
- написання реферату, есе за окресленою проблематикою;
- підготовка рецензії на наукову статтю;
- бібліографічний огляд літератури за певною темою;
- розроблення мультимедійної презентації.

Повний перелік завдань для самостійної та індивідуальної роботи, їх оцінка, терміни та умови виконання доводяться до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни.

Перелік завдань для самостійної роботи для денної/заочної форми навчання

Тема 1. Педагогічна психологія як галузь психологічної науки та навчальна дисципліна

1. Визначте основні завдання сучасної педагогічної психології як науки.

2. Проаналізуйте проблеми педагогічної психології в Україні. Розгляньте внесок українських вчених у становлення педагогічної психології.

Результати представте у вигляді тез.

3. Як Ви оціните ідею розподілу дітей за їх інтелектуальними здібностями за допомогою психологічних тестів з тим, щоб навчати їх в подальшому за навчальними програмами різної складності. Аргументуйте свою точку зору.

Тема 2. Психологія навчальної діяльності

1. Розкрийте психологічні умови цілеспрямованого формування дій самоконтролю і самооцінки учнів різного віку в навчанні.

2. Обравши конкретну тему з профільного предмета вашої підготовки, розробіть доцільні завдання для учнів з урахуванням їхніх індивідуально-типологічних властивостей (за вибором).

3. Опрацюйте рекомендовану літературу.

Тема 3. Психологічні засади виховної роботи

1. Складіть зведений термінологічний словник до теми.

2. Дайте оцінку психологічним теоріям виховання та розвитку особистості.

3. Порівняйте виховні можливості основних інститутів виховання.

4. Проаналізуйте проблему діагностики вихованості школярів у практиці роботи вчителя-вихователя.

Тема 4. Психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу

Визначте:

1. Ознаки педагогічної майстерності.
2. Психологічні проблеми педагогічної діяльності.
3. Авторитет педагога та види педагогічного авторитету.

Тема 5. Психологічні основи освітньої діяльності

Визначте:

1. Розвиток української та західної педагогічної психології.
2. Сутність експериментально-дидактичної системи навчання.
3. Теорія розвивального навчання.

Основні джерела інформації.

Інформаційні ресурси

1. Освітній портал MyReferatik.
http://myreferatik.in.ua/load/referat_2_kurs/filosofija/m
2. Законодавча база Верховної Ради України.
<http://www.zakon.rada.gov.ua/>
3. Міністерство освіти і науки України.
<http://www.mon.gov.ua/>
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://www/nbuv.gov.ua/>
5. Освітній портал. <http://www.osvita.org.ua/>
6. Вебсайт Академічної книгарні@онлайн.
<http://www.akbooks.com.ua/>
7. Український лінгвістичний портал «Словники України». [Lcorp.ulif.org.ua](http://lcorp.ulif.org.ua)
8. Вебсайт Книжкової палати України імені Івана Федорова (Київ). <http://www.ukrbook.net/>
9. Вебсайт Бібліотеки в мережі Internet.
<http://library.zntu.edu.ua/res-librel.html>
10. Колекція посилань на кращі електронні бібліотеки.
<http://lyapota.boom.ru/lib.htm>
11. Інформаційно-довідковий портал «Library.ru».
<http://book.uraic.ru/ssylki/biblioteki>

Завдання до самостійної роботи

1. Дослідити психолого-педагогічні проблеми статевого виховання в дитячому віці.
2. Розробити практичні шляхи вирішення проблеми різнобічного розвитку особистості дитини в групах.
3. Розробити психолого-педагогічні поради батькам дошкільників щодо розвитку в них умінь і навичок спілкування.
4. Розкрити можливі шляхи управління діловими та особистісними взаємовідносинами учнів у групах.
5. Розкрити шляхи впливу вчителя на психологічний клімат класу.
6. Розробити та подати варіант організації групової діяльності дітей.
7. Дати порівняльну характеристику особливостей самовиховання на різних вікових етапах становлення особистості.
8. Запропонувати шляхи покращання самовиховання підлітків.
9. Запропонувати можливі шляхи вдосконалення дитячих ігор з метою збільшення їх виховного потенціалу.
10. Дослідити особливості морального виховання молодших школярів.
11. Подати варіант виховного та корекційного заняття з проблеми дитячої агресивності.
12. Розробити корекційне заняття: розвиток самосвідомості підлітків.
13. Розробити шляхи здійснення вчителем виховного впливу на особистість через колектив.
14. Правила спілкування учнів з ровесниками та дорослими.
15. Розкрити психологічні аспекти самовиховання на основі власного досвіду.
16. Розробити шляхи формування самостійності учнів у старших класах школи.
17. Психологічні рекомендації батькам щодо створення умов особистісного розвитку старшокласників.
18. Окреслити програму діагностичної та психокорекційної роботи з важкими підлітками.
19. Психологічні рекомендації вчителю щодо здійснення індивідуального підходу до невстигаючих учнів.

20. Розкрити основні психологічні проблеми розвивального навчання.

21. Написати поради батькам і вчителям щодо формування позитивного ставлення школярів до навчання.

22. Розкрити кілька способів активізації навчальної діяльності школярів.

23. Вказати можливі варіанти розвитку творчих здібностей дошкільників.

24. Скласти програму розвитку необхідних якостей вчителя та його педагогічних здібностей.

25. Окреслити шляхи вдосконалення педагогічної діяльності вчителя.

26. Окреслити шляхи роботи психолога та керівництва школи щодо попередження та усунення педагогічних конфліктів.

27. Розробити класифікацію конфліктів у педагогічному колективі та запропонувати можливі способи їх усунення.

28. Розкрити психологічні можливості покращання спілкування в педагогічному колективі.

29. Розробити поради директору школи щодо підвищення ефективності діяльності педагогічного колективу.

30. Порівняти технології інтерактивного навчання з ігровими технологіями навчання.

Результати внести до таблиці.

Спільне		Відмінне

ПЕРЕЛІК ПІДСУМКОВИХ ПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

1. Предмет та завдання педагогічної психології.
2. Характеристика методів педагогічної психології.
3. Психологічна характеристика видів навчання.
4. Зміст і співвідношення понять «розвиток» та «формування» в психології.
5. Основні фактори, що детермінують психологічний розвиток.
6. Взаємодія навчання, виховання та розвитку.
7. Найважливіші закономірності розвитку психіки.
8. Соціальний розвиток дитини.
9. Основні психологічні особливості раннього дитинства.
10. Психологічні особливості особистості дитини дошкільного віку.
11. Гра як провідна діяльність дошкільника.
12. Особливості розвитку молодшого школяра.
13. Основні фактори, що визначають психологічний розвиток та формування особистості школяра.
14. Структура навчальної діяльності учня та шляхи її формування.
15. Розвиток пізнавальних процесів.
16. Розвиток емоційно-вольової сфери.
17. Почуття дорослості, його становлення та особливості прояву у підлітків.
18. Труднощі й особливості адаптації вчителя до учнівського колективу.
19. Соціально-психологічні бар'єри, що заважають ефективній взаємодії між вчителем та учнями.
20. Складові педагогічної професійної діяльності.
21. Об'єкт та завдання педагогічної психології.
22. Розвиток педагогічної психології та сучасність.
23. Зв'язок педагогічної психології з іншими галузями психологічної науки.
24. Характеристика методів педагогічної психології.
25. Рушійні сили психологічного розвитку.
26. Основні фактори психологічного розвитку особистості.
27. Взаємодія навчання та розвитку.
28. Психологічні основи розвиваючого навчання.

29. Основні поняття психології навчання.
30. Які фактори впливають на процес навчання.
31. Навчання як процес.
32. Навчання як діяльність.
33. Проблема навчання в працях українських і зарубіжних психологів.
34. Основні компоненти учіння.
35. Причини неуспішності в учінні та умови їх подолання.
36. Поняття про рівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку.
37. Психологічний розвиток учнів в умовах застосування технічних засобів навчання.
38. Психологічна характеристика процесу засвоєння знань.
39. Стихийне та цілеспрямоване засвоєння знань.
40. Мотивація професійної діяльності вчителя: поняття, структура.
41. Загальна характеристика цілей і завдань психології виховання.
42. Особистість як мета процесу виховання.
43. Психологічні основи гуманізації процесу виховання.
44. Проблеми виховання дітей різних вікових груп.
45. Психологічні особливості девіантних підлітків.
46. Специфіка педагогічної праці.
47. Основні компоненти педагогічної праці.
48. Педагогічні здібності та їх структура.
49. Педагогічні вміння та навички, умови їх формування.
50. Специфіка роботи вчителя.
51. Психологічні вимоги до особистості сучасного вчителя.
52. Психологічні проблеми вдосконалення педагогічної майстерності.
53. Ефективність діяльності вчителя та її критерії.
54. Психологічна структура освітньої діяльності.
55. Новітні освітні технології.
56. Психологічна характеристика компетентності викладача.
57. Фактори, що впливають на успішність навчання.
58. Стили спілкування вчителя з учнями.
59. Історія виникнення та розвиток педагогічної психології.
60. Сучасний розвиток педагогічної психології.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, редакція від 21.11.2021. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu

2. Андрощук І., Андрощук І. Чинники формування педагогічної майстерності майбутніх педагогів. *Professional Pedagogics* 2, № 21 (21 січня 2021): 29–34. <http://dx.doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.29-34>.

3. Бойченко І. Психолого-педагогічні особливості становлення професійної самоідентичності майбутнього психолога. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки* 12, № 9 (54) (27 лютого 2020): 5–20. [http://dx.doi.org/10.31392/npu-nc.series12.2020.9\(54\).01](http://dx.doi.org/10.31392/npu-nc.series12.2020.9(54).01).

4. Калениченко Р. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2023. 196 с. ISBN 978-966-624-246-4.

5. Лисянська Т. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Т. М. Лисянська. Київ : Каравела, 2019.

6. Москалець В. Мотиваційно-динамічний підхід до гри та ігрового психологічного змісту інших видів діяльності. *Психологія і суспільство*. 2020. № 2. С. 37–54.

7. Педагогічна психологія: навч.-метод. посіб. (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання) / уклад. Н. Г. Кошелева. Дніпро, ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. 175 с.

8. Педагогічна психологія: електрон. метод. рекомендації до самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / уклад. А.Х. Гудімова. Одеса: Одес. нац. ун-т. ім. І.І. Мечникова, 2023. 24 с. https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/fpsr/navchalni_materialy/metodychne_zabezpechenya/053_bakalavr/mr_pedagogich_na_psykhologiya.pdf.

9. Тимченко Р., Іващенко А. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні технології» в контексті освітньої діяльності. *Society Document Communication*, № 13 (10 січня 2022): 345–58. <http://dx.doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-345-358>.

10. Педагогічна психологія : методичні вказівки / уклад. Р. А. Калениченко. Київ : КНУБА, 2024. 44 с.

11. Психологія педагогічної діяльності: Опорний конспект лекцій для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання. Спеціальності 014.02. Середня освіта. Спеціалізація 014.021. Англійська мова і література / укладач Б. В. Барчі. Мукачєво: МДУ, 2022. 57с. (1,9 авт. арк).

12. Педагогічна психологія : навч. посіб. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. 148 с.

13. Психологія особистості : навч. посіб. / Петухова І. О., Калениченко Р. А., Льовкіна О. Г. та ін. Ірпінь: Вид-во ун-ту держ. фіскальної служби України, 2021. 338 с.

Додаткова література

1. Десятник К., Вілюра Ю. Формування у майбутніх учителів початкової школи поваги до дитини в процесі професійної підготовки. Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 26–27 травня 2021 року / за наук. ред. д. пед. наук С.З. Романюк. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. 328 с. С. 128–133.

2. Дорослі в ресурсі. Як допомагати собі та дітям / Ірина Гармаш, Ольга Гурська, Олена Реуцька; заг. ред. О. Елькін, О. Масалігіна; упоряд. О. Гурська, О. Твердохліб: ГО «ЕдКемпУкраїна», 2023. 100 с.

3. Адель Фабер, Елейн Мазліш. Як говорити, щоб діти нас слухали. Як слухати, щоб діти з нами говорили. Львів : Свічадо, 2021. 300 с.

4. Шон Кові. Сім звичок вискоєфективних підлітків. Львів: Видавництво старого Лева, 2023. 251 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Національна бібліотека імені В.І. Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua/
Вебсайт Академічної книгарні@онлайн	http://www.akbooks.com.ua/
Публічна бібліотека імені Лесі Українки	https://luki.kyiv.ua/

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

А

Алгоритмізоване навчання – система прийомів, методів розв’язання завдань у визначеній послідовності.

Адаптація – здатність організму (особистості, функції) пристосовуватися до різних умов зовнішнього середовища.

Анкетування – метод масового збору інформації за допомогою анкет; анкетне опитування.

Б

Бесіда – метод психолого-педагогічного дослідження, заснований на отриманні інформації в процесі словесної комунікації; питально-відповідний метод навчання, застосовуваний учителем з метою активізації розумової діяльності учнів у процесі придбання нових знань або повторення та закріплення отриманих раніше.

В

Виховання – діяльність педагогів – вихователів, спрямована на зміну свідомості, світогляду, психіки, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяє її моральному, духовному зростанню та вдосконаленню.

Виховна ситуація – поєднання психологічних, педагогічних, соціальних, матеріальних та інших умов; система взаємопов’язаних об’єктивних і суб’єктивних обставин життєдіяльності вихованця і вихователя.

Виховне оточення – умови, що сприяють становленню в дитини позитивних якостей.

Виховний вплив – процес організації спільної, активної діяльності педагога та учнів з метою зміни моральних, соціально-психологічних характеристик та перебудови поведінки об’єктів виховного впливу.

Вихованість – міра сформованості соціально і особисто значущих якостей і властивостей особистості, характеризує результат виховного процесу.

Виховна робота – професійна діяльність з організації виховного процесу в освітньому закладі та відкритому соціумі.

Г

Гіпотеза – припущення, що висувається для пояснення якогось явища та потребує перевірки на досвіді й теоретичного обґрунтування для того, щоб стати достовірною науковою теорією.

Д

Девіантна поведінка – система вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийнятним у суспільстві нормам.

Діалог – форма спілкування, що складається, як правило, з чергування реплік учасників і спирається на психологічну рівність позицій його учасників.

Дидактика – наука про навчання та освіту, їх цілі, зміст, методи, засоби, організації, що досягаються.

Дискусія – спосіб організації спільної діяльності з метою інтенсифікації процесу прийняття рішення в групі; метод навчання, що підвищує інтенсивність і ефективність навчального процесу за рахунок включення учнів у колективний пошук істини.

Додаткова освіта – освіта, що купується людиною відповідно до її інтересів і потреб, з метою вивчення нової для неї галузі знань або розширення наявних у неї загальноосвітніх або професійних знань у вільний від основної роботи або навчання час.

Дослідження – процес і результат наукової діяльності, спрямований на отримання нових знань про закономірності, структуру, механізми функціонування досліджуваного явища, зміст, принципи, методи та організаційні форми діяльності.

З

Здатність до навчання – система властивостей особистості та її діяльності, яка характеризує її можливості в засвоєнні навчальної програми (знань, понять, умінь, навичок тощо).

Здібності – індивідуально-психологічні особливості людини, що виявляються в діяльності та є умовою її успішного виконання.

Знання – перевірений на практиці результат пізнання навколишньої дійсності, правильне її відображення в мисленні людини.

М

Мотив (лат. *motus* – рух) – спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини.

Мотивація – система спонукань, які зумовлюють активність організму та визначають її спрямованість.

Н

Навичка – стійка, удосконалена в результаті багаторазових, цілеспрямованих вправ дія.

Навченість – відносно стійка властивість особистості, суттєвим компонентом якої є здатність до навчання.

Навчальна діяльність – цілеспрямована діяльність учнів, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками.

Навчання – спільна діяльність педагога та дитини, зорієнтована на засвоєння знань, умінь і навичок, способів пізнавальної діяльності.

Навчальний план – нормативний документ, що містить перелік предметів, що вивчаються, їх розподіл за роками навчання із зазначенням кількості годин, відведених на вивчення кожного предмета, зайнятості школярів на тиждень.

О

Особистість – стійка система соціально значущих рис, що характеризують індивіда як людину того чи іншого суспільства або спільності та визначають його систему соціальних відносин.

П

Педагогічний об'єкт – педагогічні системи, явища, процеси.

Психологічний об'єкт – особистість, група.

Педагогічна майстерність – оволодіння педагогом кращими зразками, еталонами та рівнем педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, професійної поведінки, що забезпечує високі результати навченості, вихованості та розвитку учнів.

Педагогічна психологія – галузь психології, яка вивчає закономірності психічної діяльності людини в процесі розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, навчання і самонавчання.

Педагогічно занедбані діти – діти, в яких під впливом несприятливих соціальних, психолого-педагогічних та інших умов сформувалося негативне ставлення до навчання, соціально-цінних норм поведінки, які втратили почуття відповідальності за власні вчинки.

Педагогічна (професійна) спрямованість особистості вчителя – інтерес до педагогічної діяльності й здатність нею займатися та емоційне ставлення до діяльності.

Пізнавальні інтереси – група мотивів, пов'язана зі змістом і процесом учіння, спрямована на опанування способом певної діяльності.

Поняття – логічна форма мислення, в якій відображаються загальні, істотні та відмінні ознаки предметів і явищ дійсності.

Почуття – стійкі властивості особистості, що відображають узагальнене ставлення у формі переживань, які мають предметний характер і завжди спрямовані на якийсь об'єкт.

Проблемне навчання – система методів, засобів, що шляхом розв'язування проблемних завдань у процесі засвоєння нових знань формують в учнів творче мислення та пізнавальні інтереси.

Проблемна ситуація – пізнавальна ситуація, за якої учневі недостатньо наявних знань для розв'язання, виконання теоретичного чи практичного завдання, що породжує суб'єктивну потребу в нових знаннях, стимулює пізнавальну активність школяра.

Програмоване навчання – система подавання теоретичного матеріалу та організованих форм навчальної роботи учня, що сприяють йому в самостійному здобуванні знань, оволодінні уміннями та навичками.

Продуктивність навчальної діяльності – швидкість і якість засвоєння знань, формування узагальнених способів дій.

Професійна (педагогічна) самосвідомість (Я-концепція) вчителя – усвідомлення вчителем норм, правил, моделі педагогічної професії, сформованість професійного кредо, концепції вчительської праці; співвіднесення себе з професійним еталоном, ідентифікація з професією, очікувана оцінка себе референтними людьми; самооцінка.

С

Самовиховання – управління суб'єктом своєю діяльністю, спілкуванням, поведінкою, переживаннями, спрямованими на зміну своєї особистості відповідно до усвідомлених цілей, ідеалів і переконань задля самовдосконалення.

Спрямованість особистості – сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особи щодо незалежних від ситуації.

Спостереження – цілеспрямований збір відомостей про факти поведінки та діяльності людини в різних природних умовах.

Спілкування – процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжений різними потребами та містить обмін інформацією, прийняття спільного рішення, сприйняття і розуміння співрозмовника та інші види взаємодії.

Сензитивність – особливість людини, що виявляється в підвищеній чутливості до подій, зазвичай супроводжується підвищеною тривожністю, боязню нових ситуацій, людей, випробувань тощо.

Співробітництво – узгоджена взаємодія людей, що містить взаємну підтримку, взаємодопомогу, взаємну відповідальність, що супроводжується взаємними послугами та позитивними емоціями.

Соціалізація – процес і результат активного засвоєння та відтворення індивідом соціального досвіду.

Стиль діяльності педагога – сукупність типових для керівника способів взаємодії з учнями в педагогічному процесі.

Суб'єкт – індивід або група як джерело пізнання та перетворення дійсності; носій активності.

Сурдопедагог – фахівець у галузі сурдопедагогіки, педагог зі спеціальною дефектологічною (відділення сурдопедагогіки) освітою, займається вихованням і навчанням глухих, слабочуючих і пізноглухих дітей.

Т

Творчість – діяльність, пов'язана з творенням, перетворенням, досягненням нового результату, іншим виконанням завдання.

Темперамент – переважно природно обумовлені, динамічні особливості поведінки та психічної діяльності особистості у способах, а не в ефективності дій. Темперамент найкраще виявляється в екстремальних ситуаціях.

Тест – об'єктивна та стандартизована процедура випробувань, яким піддається людина, специфічний інструмент для оцінювання психологічних якостей особистості. Він складається з ряду завдань або запитань, які пропонуються в стандартних умовах і вимірюють певні особливості поведінки на основі стандартних способів оцінки виконання тесту.

Тренінг – один з активних методів соціально-психологічного навчання. Будується на груповій взаємодії, має на меті розвиток окремих сторін особистості.

У

Уміння – здатність використовувати наявні знання, поняття, оперувати ними для виявлення суттєвих властивостей об'єктів і явищ, успішного розв'язання теоретичних і практичних завдань.

Учіння – стихійний або цілеспрямований процес засвоєння людиною знань, вироблення вмінь і навичок, розвиток особистості, інтелекту, що відбувається в умовах індивідуальної або спільної діяльності, спілкування з ровесниками або старшими шляхом спостереження за поведінкою та діяльністю інших людей, їх наслідування, а також у процесі сприймання та аналізу інформації в медіа.

Ф

Функції освіти – трансляція й розподіл культури в суспільстві; формування установок, ціннісних орієнтацій, життєвих ідеалів; освітньо-соціальна селекція (можливість здійснити диференційований підхід до навчання); вплив освіти на соціальний процес змін.

Х

Характер – система стійких психічних властивостей особистості, що складається з діяльності та спілкування, яка визначає її індивідуальність і проявляється в типових для цієї людини способах поведінки або діяльності в соціально-типових ситуаціях, відносинах особистості до певних сторін дійсності: світу, інших людей, себе, діяльності.

Я

Я-концепція – організована когнітивна структура, сформована на основі власних переживань і уявлень про самого себе.

Навчальне видання

ТИЩЕНКО Олена

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Навчально-методичний комплекс
для дистанційних курсів

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 26.06.2025.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 8,25. Ум. друк. арк. 7,67
